

fas est divinam naturam mutabilem in aliquo aut passibilem prædicare : secundum quam Christus et sine initio semper natus de Patre permansit, quando de matre initium conceptionis et nativitatis accepit; et incomprehensibilis, quando se comprehendi permisit; et impassibilis, quando passionis injurias sensit; et immortalis, quando morti subjacuit; et indivisus, quando secundum carnem in sepulcro jacuit, et secundum animam in inferiores partes terræ descendit; et immensus, quando ad altitudinem cœli de hujus terræ humilitate conscendit.

CAPUT XXI.

Istam fidem si miser Fastidiosus non negaret, sine dubio non periret. Sed quoniam et factis eam negavit et dictis, mirum non est, quia opere pessimus factus est, et jam sermone perversus, et ambulans in tenebris inimicus exstitit lucis. Fornicatio quippe corporalis, quæ illius primo mentem carnemque possedit, ipsa eum consequenter ad præcipitium spiritualis fornicationis attraxit. Tulit enim membra Christi, et fecit membra meretricis. Et ideo non dubitavit castitatem fidei perdere, quia non se doluit castitatem corporis amisisse. Ecce quantum malum luxuria carnis, quæ illum miserum usque ad negationem potuit perducere veritatis! Hæc fuit, hæc fuit tempestas, quæ paleam de area dominica rapuit, et vepribus hæreticæ impietatis infixit. Hæc illum fecit contra suam conscientiam loqui, et in contumeliam ipsius Trinitatis perverso sermone versari. Neque enim verum credebat esse quod dixit, sed jam duplici corde maluit **359** aliud dicere quam credebat. Qua desperatione possessus, ut ipse sibi auferret spem remissionis, voluit per licentiam implere delectamenta libidinis. Ex ore itaque suo quo justificari debuit, augmentum condemnationis accepit, quando lingua ejus, quæ debebat pœnitentiæ verba proferre, protulit verba blasphemix. Illuc itaque miser Fastidiosus maluit transire, ubi et contra Deum sacrilega proccitate latraret, et in suis fornicationibus, quia timorem Dei non habuit, etiam hominem non timeret. Væ illi misero, qui ad hoc ecclesiastico voluit privari

consortio, ut nunquam possit carere supplicio; et ad hoc se voluit sine aliquo timore peccare, ut sine fine mereretur ardere.

CAPUT XXII.

Ubi sunt nunc duo anni illi quos Fastidiosus quasi felices habuit, quia eos, sicut voluit, libidinosus in fornicatione consumpsit? Quam celeriter transierunt! Qui etiam non solum ducenti, sed etiam duo millia si essent, cum celeritate transiissent. Quid autem miser faciet, cum ad iudicium illius venerit, quem negavit? quid recipiet pro talibus factis et dictis? quid ille recipiet, ille corpore luxuriosus, corde cæcus, errore blasphemus? qui prius in se templum Dei fornicatione violavit, deinde corpore quoque ab Ecclesia separatus exivit. Quid recipiet ab illa sancta Trinitate, qui maluit servus esse luxuriæ atque perfidiæ? Quid utique nisi ignem æternum, quem talibus constat operibus præparatum? Et in hoc quidem tempore cito finita est Fastidiosi fornicatio, cujus tamen in illo igne non finietur æterna combustio. Fugiant ergo Christiani utramque fornicationem, quam miser Fastidiosus incurrit; ut custodientes animas suas, castitatem servent et cordis et corporis. Teneant intra Ecclesiam catholicam fidem. Credant et confiteantur inseparabilem atque individuum Trinitatem; quæ in sua divina natura nihil habet factum, nihil aliquatenus inchoatum; cujus uno atque inseparabili opere facta sunt omnia in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia. Credant nihilominus et confiteantur C Unigenitum Deum, solum secundum veram divinitatem natum de Patre, solum secundum veram humanitatem creatum ex Virgine; ac per hoc, opere Trinitatis carnem atque animam rationalem in unitate personæ pro mundi salute susceptam. Hoc firmissime retinentes proferant et perseverent in operibus bonis. In Christo enim Jesu sola valet fides quæ per caritatem operatur (*Gal. v, 6*), a qua si quis discesserit, ipse suæ animæ reus erit. Omnis autem qui in ea perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22*).

S. FULGENTII DE REMISSIONE PECCATORUM, AD EUTHYMIUM LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

360 CAPUT PRIMUM.

Explicare nequeo verbis, Euthymi carissime, quantum studio tuo congaudeam: quod non solum in domo tua positus cœlestibus animum Scripturis indulges, sed etiam sanctam vigili corde frequentas ecclesiam, ut cum divinis eloquiis corporis exterior pulsator auditus, interior animæ tuæ pascatur affectus. Gratix quippe divinæ opus agnoscitur, quod in domo

D Dei illorum colloquio spiritaliter frueris quos in amore divinæ legis fervere cognoscis; nec cum quibusdam delectaris inutilem miscere sermonem, qui ad vitale cœlestis verbi convivium sine sua utilitate conveniunt, et, secundum veracem coarguentis apostoli Pauli sermonem, a veritate quidem auditum avertunt, ad fabulas autem convertuntur (*II Tim. iv, 4*). Quos non immerito dixerim similes illis quorum stoma-

hus, mortifero superatus fastidio, inedia magis invenitur delectari quam cibo; et ob hoc frustra sibi medicinales divitias appositas cernunt; quas dum recusant percipere, nec virtutis aliquid inde, nec sanitatis acquirunt; atque in domo medici spernentes oblatum medelæ spiritualis sibi antidotum, ad hoc cum infirmitatibus suis intrant, ut deterius infirmi recedant. Quibus tamen potens est Dominus verbi sui a delectationem cognitionemque largiri, ut bonorum inflammantur exemplis. Quibus admoniti negligentiam suæ cunctationis abjiciant, et effectum salutis in ipsius medici salubribus præceptis quærant: ut cum his qui, perscrutantes testimonia Domini, exquirunt eum, ipsi quoque pro salute sua non desistant quærere quod possit a quærentibus inveniri.

361 CAPUT II.

Epistola itaque quam mihi misisti, licet de corde tuo non aliquid nobis intimarim incognitum, cordi tamen nostro magnum incrementum lætitiæ in Domino subrogavit. Cognitum quippe nobis est, divinam in te gratiam misericorditer operari, te sæpe ac multum de remissione peccatorum cogitare. Verumtamen ideo nostram dixi crevisse lætitiã, quia sic adipisci remissionem peccatorum desideras, ut ejusdem remissionis effectum frequenter ac vigilanter inquiras. Dicis igitur inter vos natam esse quæstionem, quam licet ipse recolas, malui tamen verba quæ in tua continentur epistola, ipso quo a te sunt tenore posita huic opusculo inserere: ut non solum tu ex propria dictatione recognoscas, sed etiam quisquis alius legerit, dum cognitionis percunctatione imbuitur, ad intelligentiam responsionis commodius instruat. Quæris itaque utrum rerum conditor Dominus in hoc sæculo tantummodo quibus voluerit peccata dimittit, et sic ^b hinc quisquam solutus exeat; an per omnipotentiam suam quibus in sæculo præsentis non dimisit, exeuntibus de corpore ante diem judicii peccata dimittat, vel in eodem die futuri sæculi. Hæc nempe verba quæ posui recordaris profecto tuis, ut jam dixi, contineri

CAPUT III.

In hujus absolutione quæstionis flagitare vos video parvitatibus nostræ sententiam. Proinde spero in abundantia bonitatis Dei, qua sic est ille semper dives, ut exinde nostra quoque possit ditari pauperies, et ex qua cæteris quantum vult sic donat, ut in ea plenius ipse permaneat; quia talia nostro cordi spiritualiter dignabitur infundere, quæ et nobis dicere prosit, et vobis audire. Sermo enim quem vobis in Dei gratia ministramus, tunc etiam nobis prodest, si quod vobis pro salute verbo styloque foris dicimus, nos intus mites et humiles audiamus. Non enim frustra David sanctissimus dicit: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus (Psal. LXXXIV, 9)*. Qui auditus proprie ad humiles pertinet. Propter quod alio loco idem propheta dicit: *Auditui meo dabis gaudium*

A et lætitiã, et exsultabunt ossa humiliata (Psal. L, 10). Alio loco majestas ipsa sic loquitur: *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea (Isai. LXVI, 2)*? Nec vero iste Spiritus Dei sic super humilem et quietum requiescit, ut non ipse quietum humilemque faciat, sed tanquam humilem quietumque requieturus inveniat. In eo quippe super humilem et quietum dignatur requiescere, quia super quem requiescit, quietum et humilem facit. Hoc ergo Spiritus sanctus operatur, ut vitium superbiæ atque inquietudinis ab homine in quo requiescit, expellat; ac sic præveniente sancti **362** Spiritus operatione, hominis voluntatem misericorditer immutante, omne præteritæ humanæ iniquitatis vinculum gratis data solvat remissio peccatorum.

CAPUT IV.

Non itaque de re parva disserimus, nec vile aliquid quærimus, cum de remissione peccatorum, quantum divina largitas adjuvat, disputamus. Per hanc enim de potestate tenebrarum eripiuntur quos Deus transferet in regnum filii dilectionis suæ (*Colos. I, 13*). Per ipsam (*al. hanc*) liberantur ab æterna pœna, ut potiantur æterna lætitiã. Per illam deponitur onus, seu quod nativitas vitiosa traxit, sive quod iniquitas vitiosæ juventutis ^c adjecit. Per eam Christus eos qui laborant et onerati sunt venientes ad se reficit, quibus lene (*al. leve*) jugum levemque sarcinam suæ caritatis imponit (*Math. XI, 28*). Per ipsam gratia justificatur (*al. justificabitur*) impius, ut reputetur fides ejus ad justitiã. Per illam caret mala vita, qua fuerat implicatus; et accipit gratis bonam, qua fuit indignus. Per ipsam fit ut in bona vita ^d deinceps, dono misericordiæ prævenientis illuminatus ambulet, et in ea deductus misericordiæ subsequentis non periret: ut indebita gratia bene vivendi donum inchoet in homine, peccatorum remissione donata; quod perficiat perseverandi virtute concessa. Per remissionem peccatorum gratis homines discernuntur ab illis qui cruciabantur in æternum cum diabolo, et adjunguntur his qui sine fine regnabunt cum Christo. Postremo talis est remissio peccatorum, ut pro ipsa fieret homo Unigenitus Dei, pro ipsa etiam sanguis ejus fuisset effusus. Unum horum vox angelicæ visionis aperuit; alterum vero ipse Dominus indicavit. Nam cum desponsata esset Maria mater ejus Joseph, et, sicut evangelista testatur, priusquam convenirent, inventa esset in utero habens de Spiritu sancto, conceptionis illius causa nescienti Joseph istis est verbis ab angelo nuntiata: *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Math. I, 18, et seq.)*. Quid vero aliud est a peccatis salvare, nisi peccata dimittere? Nam et ipse Salvator noster, qui venit salvum facere quod perierat (*Math. XVII,*

^a Ms. et editi, verbi tui, sed manifesto errore.

^b Edd., et si

^c Ms., vitiosæ juventutis.

^d Ms., in bona via.

11), ob hoc se venisse testatur, ut vocaret peccato- res in poenitentiam.

CAPUT V.

Vocationis autem hujus ad poenitentiam principale est beneficium, gratuita remissio peccatorum. Pro qua idem Redemptor noster, peracto paschalis coenae convivio, sanguinem suum tantum effundendum. *Bibite, inquit, ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (Matth. xxvi, 28).* **363** Hanc igitur, sicut arbitror, aut omnis, aut pene omnis qui quoties modo appellatur Christiano nomine, invenire desiderat; sed interest ubi quisque, vel quando, vel qualiter quaerat. Neque enim ad remissionem peccatorum poterit pervenire, si quis aut veram non teneat fidem, aut negligat bonae operationis officium, aut rectae credulitatis bonae operationi concessum divinitus tempus mortifera praesumptus vanitate contemnat. Haec namque tria, id est, fides, opus et tempus, ita sunt simul hominibus in hac vita necessaria, ut si cui unum ex his tribus in praesenti saeculo defuerit, aeternae vitae particeps esse non possit; ac per hoc nec remissionem peccatorum consequetur, per quam ad aeternae vitae praemium pervenitur. Quod necesse est, Domino adjuvante, divinatorum testimoniorum attestatione monstramus.

CAPUT VI.

Prae omnibus itaque, nobis est firma credulitate retinendum, misericordem et justum esse Dominum Deum nostrum. Hinc enim facile potest inquiringibus apparere, qualibus peccata Deus dimittat, ubi dimittat, quando dimittat. Quibus cognitis, nec pravam quisquam retineat de Deo sententiam, nec conversionem suam negligat, nec a catholica Ecclesia discedat; aut si quis discessit, celeriter revertatur; nec de tempore sibi velit insulsa cogitatione blandiri, si ad Deum in hac vita quisquam converti nolens, et usque ad mortem iniquitatibus serviens, post hanc vitam se credat adepturum remissionem peccatorum, quando jam praedictus, tempore tribulationis (forte retributionis) divinae non peccatum possit vitare conversus, sed supplicii maneat aeternitate damnandus. Multis enim multiplicibusque fraudibus viam caelestis itineris diabolus claudere nititur et celare, cujus hoc est incessabile studium, ut ad cruciatum sui societatem miserorum turbam, quantumcunque potuerit, vel trahat illectam, vel cogat invitam. Nonnullos quippe facit, abjecta consideratione divinae justitiae, solam Dei misericordiam cogitare; ut conversionem suam negligant, existimantes se, etiamsi usque in finem criminosam duxerint vitam, remissionis beneficio potituros esse. Alios autem (al. aut) cogit aut illicit, Ecclesia catholicae gremio derelicto, ad haereses vel schismata depravati cordis caecitate transire. Quorum animos deceptione falsae promissionis illaqueat, ut vel putent se recto fulciri dogmate, vel sperent sibi pro sola cordis credulitate futurum remissionis beneficium, etiamsi ficto animo, pro temporis vel commoditate vel metu, mortifero

A haereticorum consortio usque ad mortem teneantur innexi; minus considerantes illam Salvatoris nostri sententiam dicentis: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est; et qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est (Matth. x, 32).* Et alio loco: *Qui me erubuerit, et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum (Luc. ix, 26).* Plerisque vero humani generis inimicus ad hoc peccatorum suorum recordationem molitur ingerere, ut vel obduratis desperationem remissionis injiciat, et eos remedio conversionis excludat. Haec autem omnia non ob aliud fraudulenta semper agit oblectus fallacia, nisi ut opportunitatem temporis adimat, qua conversis potest donari remissio; ac sic, quantum ad ejus atinet malignitatem, si fieri possit, nemo perveniat ad salutem. Deum namque misericordem justumque esse cognoscit, nec ignorat quod peccatorum remissionem sola de Deo possit elicere cordis vera conversio. Scit etiam quod non alibi quam in solo gremio Catholicae Matris dimitti possint peccata conversis; nec eum latet in praesenti tantum saeculo remissionem omnium peccatorum conversis posse concedi: ubi humanum genus, per constitutum divinitus ordinem Icessionem morientium, successioneque nascentium, carnalis nativitatis nexu non injuste constringitur, atque spiritali nativitate gratis enodatur: ubi etiam omnem reatum aut solvit conversio, aut insolubilem facit, seu vanae spei neglectio nutrita, sive desperatione roborata et usque in finem retenta cordis obdurati nequitia.

CAPUT VII.

Sed jam suscepti operis compellit instantia et omnia quae superius intimavi, debita disputatione atque Scripturarum sanctorum attestatione perdeceam. Enimvero utriusque veridica series Testamenti cuncta quae ad proventum pertinent humanae salutis non tacet; ut nihil sit quod in posterum contemptor damnandus excuset. Principaliter igitur omnis Scriptura divinitus inspirata unum verum ac solum Deum, illam scilicet Trinitatem, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tam misericordem praedicat esse quam justum. Ipsi enim ex persona Ecclesiae dicitur: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine (Psal. c, 4).* De filio etiam canitur: *Misericors Dominus et justus, et Deus noster miserebitur (Psal. cxiv, 5).* Alio quoque loco: *Quoniam justus Dominus et justitias dilexit, aequitatem vidit vultus ejus (Psal. x, 8).* Denovo dicitur: *Universae viae Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10).* Et rursus: *Quoniam misericordiam et veritatem diligit Dominus (Psal. lxxxiii, 12).* In primo quoque decalogi praecipito justum se idem Dominus (al. Deus) misericordemque sic intimat: *Ego sum Dominus Deus tuus, Deus zelans, qui reddo peccata patrum in filios, in tertium et quartam progeniem, in his qui oderunt me; et faciens misericordiam in millia millium his qui*

amant et custodiunt præcepta mea (Exod. xx, 5). Propterea Moyses dicit: Dominus Deus indulgens et misericors, patiens et multæ misericordiæ et verax, justitiam custodiens et misericordiam in millia, auferens iniquitates et injustitias et peccata. Et non purificabit reum, adducens peccata patrum in filios filiorum in tertiam et quartam progeniem (Exod. xxiv, 6). Per Esaiam quoque suam Dominus misericordiam justitiamque commemorat, dicens: Ego Deus, et non alius præter me, justus, et salvans: non est alius præter me. Convertimini ad me, et salvi eritis (Isai. xlv, 21).

365 CAPUT VIII.

His igitur atque innumeris hujusmodi testimoniis, quibus Dominus Deus noster misericors prædicatur et justus, ostenditur quantum diligenda sit ejus misericordia, quantumque justitia metuenda monstratur. *Misericors enim et miserator Dominus, patiens et inultam misericors et verax*, sicut novit a converso submovere supplicium, sic in eo qui converti noluerit, nullatenus sinit inultam remanere peccatum. Idcirco si quos in præsentis sæculo pia Dei bonitas a dominatione peccati non liberat, ipsos in futuro severitas justa cõdemnat. Hinc est quod divinis indesimenter eloquiis mali salubriter admonentur, ne remaneant in servitute peccati, sed misericordiam justis Dei, dum sunt in hac vita, requirant. Bonis quoque præcipitur (*Paul. ii, 11, 12, 13*), ut servientes Domino in timore, et exultantes ei cum tremore, apprehendant disciplinam; ne quando irascatur Dominus et pereant de via justa. Ipse itaque Deus qui est misericors et justus, sicut admonet, ut propter justitiam et misericordiam timeatur et diligatur a malis, ut conversi careant poena quam justitia minatur, et accipiant indulgentiam quam misericordia pollicetur, sic admonet ut propter justitiam et misericordiam diligatur et timeatur a bonis, quo possint qui ejus præventi misericordia boni sunt, et directione misericordiæ in bonis operibus permanere, et timore justitiæ a peccatis semetipsos sollicitè custodire; et consideratione propriæ infirmitatis instructi nunquam de suis viribus confidant, sed divinæ virtutis auxilium jugiter et humiliter poscant.

CAPUT IX.

Debet ergo et a bonis et a malis tam misericordia diligere quam justitia formidari: ne vel boni diligentes misericordiam Dei, justitiam non timeant, et laqueos diaboli seducentis incurrant; vel mali solam justitiæ severitatem considerantes, non querant, cum invenire possunt per conversionem, misericordiæ beneficium, ac sic obdurati non solum remissionem peccatorum denegent, quin etiam peccata multiplicare non cessent. Hoc enim bicipiti laqueo frequenter diabolus captivat incautos; ut aut spe vana futuræ remissionis obtusi, nolint justitiæ timore converti; aut remissionem omnimodis desperantes, conversionem ne-

gligant, et habenas iniquitatibus relaxantes, dum desperant indulgentiam, currant præcipites in gehennam. Ac sic ille callidus humani generis inimicus, alios desperationis temeritate præcipitat, alios autem fallacis spei deceptione supplantat. Propter quod beatus Paulus (*II Cor. xiii, 5*), in quo locutus est Christus, bene viventibus scribens, sic eorum commendat obedientiam, ut cum metu et tremore salubris operationis jubeat talibus inesse cautelam. Dicit enim Philippensibus: *Itaque, carissimi mei, sicut semper obedistis, non ut in præsentia mea (ad. mei) tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur 366 in vobis et velle et perficere, pro bona voluntate (Philip. ii, 12)*. His verbis beatus Paulus justum utique Deum insinuat, cum metum tremoremque servandum fidelibus præcepit in operibus bonis. Misericordem quoque prædicat, quem in eis operari dicit et velle et perficere, pro bona voluntate. Neque enim a bene operantibus juste timeretur, si justus non esset; nec omne bonum voluntatis et operis ipse in eis operaretur, si misericors non fuisset. Hunc justitiæ divinæ timorem terribili denuo prædicatione justis vehementer apostolus Paulus inculcat, dicens: *Qui se existimat stare, videat ne cadat (I Cor. x, 12)*. Et rursus: *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris (Galat. vi, 1)*. Ipsis quoque apostolis cum magisterio cœlesti denuntiatur infirmitas propria, cum congrui timoris demonstratur in humilitate cordis cautela retinenda, dicente Domino: *Vigilate et orate, ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, caro autem infirma est (Matth. xxvi, 41)*.

CAPUT X.

Verumtamen quia cuncta quæ divinis contineatur eloquiis, ad custodiam vel reparationem dicuntur humanæ salutis; providit sermone divinus, ne dum justis divinæ metus indicitur sequitatis, econtrario mortifera peccatoribus desperatio nasceretur, si spes indulgentiæ minime monstraretur. Ipsa enim errantes ad viam veritatis revocat, dum propitiatione divina converso relaxandum promittit, quicquid mali, priusquam converteretur admisit. Ideo apostolus Paulus in Epistola quam ad Romanos scripsit, sicut fideles et bonos ad iusinationem severitatis divinæ terrificat, sic infideles et malos ad conversionem spe certissima supernæ bonitatis invitat, ut scilicet tam boni discerent non altum sapere, sed timere, quam mali possint remedium salutis æternæ sine quolibet impedimento dubitationis acquirere. Dicit igitur beatissimus Paulus: *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin et tu excideris; et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos*

* Forte melius expungeretur particula *cum*, quæ habetur in editis et ms.

^b Ms. non habet *est*, nec textus evangelicus. Antuerp. habet.

(Rom. xi, 22, 23). Itaque cum dicat Apostolus illum A excidendum qui in bonitate non permanserit, et illum qui in incredulitate non permanserit inserendum; quis homo justus non tremefactus justitiam metuat, vel quis iniquus non ad Dei misericordiam confirmatus accurrat? ^a Quis non compellatur bono cuiuslibet impii, si toto corde conversus fuerit, audeat desperare, cum cœlestis medicina præceptis salubribus æqualiter sanis consulat et infirmis; illis timorem justitiæ indicens, tanquam salutis acceptæ custodem; istis misericordiæ beneficium pollicens, ut, spei remedio sublevati, recipiant quam perdiderant sospitatem. Timor enim justitiæ præcipitur sanato, cui **367** dicitur: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* (Joan. v, 14). Spes quoque misericordiæ demonstratur infirmis, cum dicitur: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus: non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam* (Luc. v, 32). Sermo quoque propheticus misericordiam Dei justitiamque commendare non desinit, sic Deo per Ezechielem prophetam dicente: *Iniquus si se convertat ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, et custodierit omnia mandata mea, et fecerit justitiam et misericordiam, vita vivet, et non morietur. Omnia delicta ejus quæcunque fecit, non erunt in memoria. In sua justitia quam fecit, vivet. Nunquid voluntate volo mortem peccatoris, dicit Dominus, quam ut averterat de via sua mala, et vivere cum* (Ezech. xviii, 21)? Ostenso itaque ad impios convertendos divinæ longanimitatis ac benignitatis beneficio, ad justos quoque deterrendos ita propheticus sermo dirigitur: *Cum se autem averterit justus a sua justitia, et fecerit iniquitatem, secundum omnes iniquitates quas fecit ille iniquus, omnes justitiæ ejus quas fecit, non erunt in memoria. In delicto suo quo deliquit, et in peccatis suis quibus peccavit, in ipsis morietur* (Ibid. 24).

CAPUT XI.

Innumerabilia sunt divinarum testimonia Scripturarum quibus Deus misericors prædicatur et justus, nec est aliud quod omnis textus agat cœlestis eloquii, nisi ut malos admoneat timore justitiæ Dei celeriter malis operibus finem ponere, et bonos in bonis operibus sollicitè atque humiliter permanere. Ut scilicet et omnis iniquus æquitatem Dei metuens, ad misericordiam currat justæ bonitatis, et omnis justus, de Dei misericordia gaudens, judicium benignissimæ non negligat æquitatis. Quia ubi est misericordia justitiæque perfecta, nec favorem potest justus peccatis impendere, nec indulgentiam conversis misericors abnegare. Ex hoc igitur quod justus et misericors prædicatur, facillime cognoscitur (al. cognoscimus) non nisi conversis remissionem tribui peccatorum, nec nisi permanentibus in peccato supplicium sempiternæ damnationis inferri. Propter quod Psalmista sic canit: *Nisi convertamini, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum, et in eo paravit vasa mortis*

(Psal. vii, 15). Per Esaiam quoque non dissimilis adversus contumaces et divinæ clementiæ contemptores lata reperitur ore divino sententia, in qua cognoscitur, nec inaniter quemquam divinis imperiis obedire, nec impune in iniquitatibus permanere. Sic ergo dicit: *Lavamini, mundi estote, auferite nequitias vestras ab animis vestris e conspectu oculorum meorum; desinite a malitiis vestris, discite bonum facere, inquirete judicium, eripite injuriam accipientem, judicate pupillo, et justificare viduam, et venite disputemus, dicit Dominus. Et si fuerint delicta vestra ut phœnicium, ut nivem dealbabo. Si autem ut coccum, ut lanam candidam efficiam. Et si volueritis et obaudieritis me, quæ bona sunt terræ, edetis. Si autem nolueritis, neque obaudieritis me, gladius vos comedet. Os enim Domini locutum est hoc* (Isa. i, 16 et seq.). Quis rogo est tam durus aut omnino stolidus, qui in hoc sermone monitionis supernæ, si ad conversionem non invitatur **368** delectatione promissi, non saltem compellatur terrore supplicii? Contemptorem quippe divini sermonis non excipiet salus, sed comesturus est gladius. Hinc est quod alio loco in ejusdem prophetæ volumine demonstratur, quia nisi per conversionem nemo perveniet ad salutem. Sic enim dicitur: *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris* (Isai. xxx, 15, sec. LXX). In hoc testimonio conditionali Deus et præcepto utitur, et promisso. Dicens quippe, *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris*, ostendit ex conversionis conditione promissionem salutis omnino pendere. Hæc est igitur inter Deum hominemque conditio, id est, inter præcipientem Dominum servumque poscentem, inter judicem qui sine justitia misericordiam prærogat, et peccatorem qui misericordiam juste judicantis exspectat. Dicit igitur iste Dominus, misericors et justus, severus et pius: *Si hoc feceris, hoc habebis; si quod dico custodieris, dabo quod poscis; ego tibi præcipio conversionem, tu poscis a me salutem; si parueris præcepto, poteris beneficio; si jussa fieri videam, postulata concedam: Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris.*

CAPUT XII.

Cum dicitur ergo peccanti beneficium salutis accipere cupienti, quia si conversus fuerit et ingemuerit, salvus erit; consequenter intelligitur quia, ETIAMS I N G E M U E R I T, tamen conversus non fuerit, salvus non erit. Non enim frustra utrumque divinus sermo complexus est, nisi ut hæc duo, id est conversionem et gemitum, necessaria cognoscere ad consequendum salutis effectum. Nonnulli enim scelerum suorum consideratione perterriti, pro iniquitatibus quidem suis in oratione gemunt, nec tamen ab iniqua operatione discedunt. Fatentur se male fecisse, nec ullum finem volunt malis factis suis imponere. Accusant humiliter in conspectu Dei peccata quibus tenentur oppressi, et eadem peccata quæ humilitate sermonis accusant, corde perverso contumaciter cumulant. In indulgentiam quam lacrymosis gemitibus percunt, ipsi

^a Hunc locum non paucis verbis mancum restituere non licuit ope edd. aut mss. codd.

vibi pravis operibus adiuvant. Medelam postulant a medico, et in perniciem suam subrogant adiutorium morbo. Ac sic inaniter verbis quaerunt placere iustum iudicem, quem factis iniquis magis irritant ad furorē. Tales enim nunquam diluunt gemendo peccatum, quia non desinunt peccare post genitum. Pro criminibus namque gemunt; et post gemitum ad crimina redeunt. De talibus in libro Ecclesiastico Scriptura divina sic loquitur: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus? Sic homo qui jejuna pro peccatis suis, et iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se? Orationem ejus quis exaudiet (Eccli. xxxiv, 30, 31)?* Rectissime igitur dicit Deus homini: *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris.* Apud Deum quippe severum et bonum tunc oratio gementis auditur, tunc poscentis fletus attenditur, tunc fletui conceditur salus, si fuerit ad Deum contriti cordis humilitate conversus. Necessesse est enim ut Deus peccatori misertus ignoscat, si tamen peccator iniquitatem suam conversus agnoscat. Denique divinam misericordiam **369** propterea David sanctus efficaciter invenit, quia conversus per humilitatem contriti cordis, quod male fecerat agnoscendo damnavit, nec distulit punire poenitendo mali operis cupiditatem in qua fuerat lapsus; quia si non puniret unde reus tenebatur, procul dubio ipse puniretur. Suum ergo facinus agnovit conversus in poenitentiam, metuit ne damnatus agnovisset poenam. Ipse in se poenitens vindicabat agnoscendo, quod ignosci sibi volebat a Domino. Denique cum dixisset: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam; Magis magisque lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me (Psal. l, 1, 2);* statim secutus adjunxit: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, delictum meum coram me est semper (Ibid., 4).* Agnoscebat iniquitatem suam, non ut peccando magis auget, sed ut poenitendo dilueret; atque ita dominationem peccati, quam delectatio culpabilis invexit, conversio vera submovit. Et quia ingemuit David ex toto corde conversus, continuo salvus est factus, atque ita in eo completum est quod per prophetam praecipitur: *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris.*

CAPUT XIII.

Porro conversio et ab impietate et ab iniquitate praecipitur. Utraque enim adversum se iram Dei provocant: quia utrumque Deus execratur et damnat, licente Paulo: *Revelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem et injustitiam hominum (Rom. i, 18).* Et Salomon ait, quod etiam beatus Petrus suis licetis inseruit: *Si justus vix salvabitur, peccator et impius ubi parebunt (Prov. xi, 31, juxta LXX; I Petr. v, 18).* Unde non immerito Vas electionis, quod divinae plenum erat caritatis, sicut pro his qui in fide

A peccabant tristitia magna concutiebatur et dolore cordis, sic illos qui, intra Ecclesiam constituti, et impudice luxurioseque viventes poenitentiam non agebant, lugere se testatus est. De Judaeis enim quos increduli cordis impietas possidebat ita dicit: *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium nihil perhibente conscientia mea, in Spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitae (Rom. ix, 1, 2, 3, 4).* De illis vero qui intra Ecclesiam positi malis operibus insistebant, sic ad Corinthios loquitur medicinali sermone: *Ne iterum cum venero humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam, super immunditia et fornicatione et impudicitia quam gesserunt (II Cor. xii, 21).* Nec istos ulique tristis doleret, nec illos humiliatus doleret Apostolus, si impiis et iniquis exacerbantibus divinam justitiam sine conversione cordis remissionem peccatorum crederet conferendam; cum ipsa remissio peccatorum non nisi in conversione cordis sortiatur effectum; in illis duntaxat qui propriae jam voluntatis utentes arbitrio, divini muneris optulatione conversi mutata in melius vita, non desistunt ad poscendam remissionem peccatorum currere, ad quorum **370** perpetrationem sive nescientes ignorantia impulit, seu, quod est deterius, scientes contumacia voluntatis illexit. Propter quod Propheta orat Deum: *Delicta juventutis et ignorantiae meae (al. ignorantias meas) ne memineris (Psal. xxiv, 7).* Et Salvator noster ait: *Servus nesciens voluntatem domini sui, et faciens indigna (al. digna), vapulabit paucis, et servus sciens voluntatem domini sui et faciens indigna, plagis vapulabit multis (Luc. xii, 47).* Unde et Apostolus in ignorantia se peccasse confitetur his verbis: *Gratias ago ei qui me confortavit Christo Jesu Domino nostro; quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio, qui prius sui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate (I Tim. i, 12, 13).* Ne quis ergo sibi de ignorantia blandiatur, attendendus est Apostoli sermo, qui se ignorantia quidem fecisse pronuntiat, sed tamen se peccasse non negat; imo primum se dicit (*Ibid., 15*) omnium peccatorum: primum scilicet, non temporis cursu, sed iniquitatis excessu. Misericordiam itaque in hoc consecutus est, ut peccata quae in ignorantia fecerat, illuminatus agnosceret, et conversus protinus abdicaret. Hoc autem fit, ut, sicut nos docet apostolus Jacobus, omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum descendere a Patre luminum (*Jac. i, 17*) cognoscamus. Qui cum in peccatore hoc inveniat pro quo debeat juste damnari, conversionem ipse gratis tribuit peccatori, per quam justae damnationis possint tormenta submoveri.

* Sic ms. Abest vox *plagis* ab editis. At in textu evangelico paulo aliter habetur, nempe, *faciens digna plagis, vapulabit multis.*

^b Ant., *in Christo*; ms. omittit *in*, et ipse textus Apostoli.

CAPUT XIV.

In omni ergo peccatore qui arbitrio jam propriae voluntatis utitur, per conversionem cordis beneficium divini muneris inchoatur. Cæterum parvulos novimus non propria voluntate, sed fidelium pro eis contententium recta credulitate salvari. Convenit enim iudicio veritatis parvulos ministerio alienæ confessionis absolvi, quos vinculo constat alienæ iniquitatis obstringi: ut, aliis spiritaliter contententibus, accipiant justificationis beneficium, qui, aliis carnaliter generantibus, portant originale peccatum; et sicut ad primam nativitatem obfuit nondum natis nec aliquid agentibus parentum carnalis concubitus, sic eis nascentibus prosit ad secundam nativitatem fidelium pro eis contententium spiritalis affectus. Quantum ergo ad illos attinet qui priorum jam possunt actum reddere rationem, nullas efficietur beatus, nisi qui malis actibus renuntians, ad Deum fuerit tota cordis humilitate conversus. *Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 1). Quisquis igitur propriae voluntatis et operationis iniquitatem portat, non potest aliquam accipere beatitudinem, nisi fuerit ad ipsam conversus beatitudinis largitorem.*

371 CAPUT XV.

Peccatis enim excæcatur cor, remissione vero illuminatur. Quia sicut nihil est aliud excæcari quam lumine privari, ita curatus oculus in quantum potiri valet visione luminis, in tantum caret vitio cæcitatibus. Qui tamen oculus videre lumen nullatenus valebit, nisi se illi lumen infuderit. Oculus igitur per luminis infusionem potest percipere luminis visionem. Sic et remissio peccatorum cum hominibus datur, procul dubio cæcitas cordis expellitur, ut lumen justitiæ oculo interiore cernatur. Cæterum quomodo fieri potest ut obscuritas tenebrarum removeatur, si luminis infusio non donetur? Deus ergo quibus propria peccata dimittit, lumen veræ conversionis infundit. Quocirca sicut cæcus quilibet, quandiu cæcus est, non potest lumen videre; sic iniquus quilibet aut impius remissionem non accipit peccatorum, nisi præventus gratiæ justificationis munere toto corde convertatur ad Deum: ipsius enim remissionis effectus in cordis conversione consistit. Cæterum cui conversionis gratia non conceditur, peccatorum remissio non donatur. Quid est enim aliud peccatorum remissionem consequi, nisi a peccati dominatione liberari? *Omnia enim (sicut Veritas dicit) qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34).* Quomodo autem potiri creditur splendifico liberationis munere, qui peccati non caret terrima servitute? Propter quod eorum qui dicunt: *Faciamus mala, ut veniant bona (Rom. iii, 8),* justam esse damnationem, Magistro gentium docente, cognovimus, quo prædicante similiter audivimus: *Quia neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque trari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapa-*

ces, regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 9, 10). Galatæ quoque sic idem doctor eximius monet: Manifesta autem sunt (inquiens) opera carnis. Quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitūs, veneficia, inimicitia, emutationes, iræ, rixæ, dissensiones, hæreses, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessiones, et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequuntur (Gal. v, 19 et seq.). Quia igitur justus est Deus, quandiu isti talia agunt, regnum Dei non consequuntur; quoniam vero idem Deus misericors est, propterea mali, si talia agere desinant in quibus Deum contumaciter exacerbant, et humiliati atque correcti ad Deum convertantur, regnum Dei sine dubio consequentur. Sicut enim opus justitiæ non vincitur, sic nec opus misericordiæ submovetur. Et ideo sic Deus possessionem regni sui disposuit, ut eam, quia justus est, impio et iniquo non donet; quia vero misericors est, omni veraciter converso non denegat.

372 CAPUT XVI.

Conversio autem tunc vera probatur in homine, si impietas et iniquitas pellatur ex corde. Verumtamen inter impietatem et iniquitatem hæc solet pronuntiarum differentia, quod impietas, aut pravam in Deum fidem gerit, aut nullam; iniquitas autem malis moribus polluit vitam. Blasphematur impietas Deum, lædit iniquitas proximum. Impietas autem ex humilitate carnis mentitur (*forte metitur*) altissima, nitens sacramentum pietatis invictæ ad divinæ nature contumeliam prædicare, aut in humana carne Deum Dei Filium conceptum natumque denegat, et Deo vero non carnis veritatem, sed ostentationem solam falsæ visionis assignat: aut ita carnem Christi fatetur de carne Virginis, ut eam neget in carnis susceptione conceptam; aut eundem Patrem quem Filium Spiritumque sanctum dicit confusione impia; aut Patris, et Filii, et Spiritus sancti diversas naturas inducit separatione perversa, aut non credit carnem Filii Dei de carne Mariæ Virginis sumptam, sed de coelo non dubitat asseverare depositam; aut aliquid humanæ naturæ vult Christo subtrahere, ut accepta humana carne animam rationalem, id est animam plenam hominis Unigenitum Deum denegat accepisse. Impietatis est crimen, si quis dicat, non omnem spiritalem corporalemque a Deo bonam conditam naturam; sed ex adverso propriam mali velit assignare substantiam: cum omne malum, non ex ortu neque statu naturalis proprietatis existat, sed ex defectu voluntariæ cogitationis eveniat: non quia bona natura malam naturam recipit, cum mala natura nulla sit, sed quia dilectionis ordine derelicto, creatura rationalis, quæ ad dilectionem Creatoris facta est, dum contempto Creatore, aut rebus inhæret creatis, aut cogitationibus falsis, deterior facta, temporalia sempiternis, ima summis, mutabilia immutabilibus anteponit. Similiter illi qui justos et iniquos, non ex operum diversitate, sed ex sacramentorum dicunt

^a Ant., Confessionis; sed melius et congruentius ipsi contextui quod substituímus ex ms.

communione censendos, nihil volentes unicuique A prodesse, si inter injustos juste vivat in Ecclesia catholica tanquam unumquemque non pro qualitate facti, sed pro societate sacramenti æterna retributio, sive supplicii sit exceptura, seu regni. Hæc ergo quæ sunt a nobis superius intimata, et alia multa quæ adversum catholicam et apostolicam fidem ab hæreticis atque schismaticis proferuntur, impietatis vitio deputantur. Ipsa enim separatio impios ostendit, quæ tales ecclesiastico corpori, non socios, sed adversarios facit. Neque enim a conventu ecclesiasticæ unitatis corpore separarentur, ac loco, nisi prius ab ecclesiastica fide descenderent (forte discederent) corde corrupto; neque a legitimo verbi Dei conjugio aperta impietate se jungerentur, nisi perfidas ac perversas cogitationes adulterina diabolicæ constuprationis seminatione conciperent; quas nequiter interno foventes assensu, ad hoc postmodum nefaria locutione parerent, ut viperea similitudine propriis disrupti fetibus interirent. Viperis quippe hoc est parere, quod perire. Quarum filii, sicut fertur, disruptis quibus sunt concepti visceribus, sic egrediuntur **373** in lucem, ut parentibus inferant mortem. Cum igitur impia quælibet pravitas, vel assensu concipitur, vel etiam professione generatur, æterna morte animam interimit. Quæ corruptioni consentiens, ob hoc internæ conceptu infidelitatis inflatur, ut suo postmodum rupta partu moriatur. Tales apostolica his verbis designat auctoritas: *Sicut autem Jamnes et Mambres resistunt Moysi; ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mentis, reprobi circa fidem* (II Tim. iii, 6). Si quis igitur contraria disputans, et a bonitate semetipsum segregans, ecclesiasticæ fidei perversus obsistit, iste præcubito dubio impius dicitur. Si quis autem in corpore unitatis catholicæ perseverans sacramentorum societate conjunctus, flagitiis et criminibus deditus, is solet iniquus vocari, non impius. Unde nobis nunc non est disputandum. Hoc tamen dicimus, quia non omnis iniquus est impius, licet omnis impius sit iniquus.

CAPUT XVII.

Conversio ergo illa in conspectu Dei grata est et accepta, in qua simul et fidei rectitudo servatur, et vitæ bonæ regula custoditur: id est, ut principaliter recta teneatur de Deo sententia, deinde proximo exhibeatur caritas divinitus imperata. Tunc enim se homo recte diligit, cum dilectionem Dei sibi devotus et humilis anteponit. Tunc etiam diligit proximum, si proximo, quantum potest, consulat, ut ad Deum recta fide et bona conversatione perveniat. Proximi autem caritas duplici est ratione servanda, ut scilicet nec alii inferat quidquam quod sibi nollet inferri; nec indigenti opem boni operis in quantum potest deneget, quia nec sibi vellet negari, si similiter indigeret. Unde Salvatoris nostri sic nos agnoscimus in-

formari sermone dicentis: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, eadem et vos facite eis. Hæc est enim lex et propheta* (Matth. vii, 12). Non dixit Christus, quæ vobis fecerint homines, eadem et vos facite eis; ne malum crederemus pro malo reddendum et qui nobis mali aliquid fecit, aut cuiquam negandum putarentus beneficium, a quo nobis nihil beneficii scirentus impensum: cum debeat Christianus omni homini benevolentia adiutorium, vel prerogare, vel reddere; ut et bono bonum reldat, et malum bonitate præveniat. Dicitur enim nobis a Domino: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri qui in caelis est, qui solem suum facti ordini super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Matth. v, 44, 45). Boni autem fideles, non solum ab illis persecutionem patiuntur qui foris positi latratibus perfidis ac perversis Ecclesiæ catholicæ dogmatibus obnituntur; sed etiam ab illis qui videntur quidem intra Ecclesiam esse, sed male viventes inveniuntur ecclesiasticæ traditioni non ore, sed opere repugnare. Quos cum bene percipiant, graviter gemunt, et sancto affectu permotus cruciatur bonus animus, quando alienæ perversitatis non fugit sensum, quamvis tenere non possit assensum.

374 CAPUT XVIII.

Intra catholicam quippe Ecclesiam in presenti sæculo justus et iniquus ^a tenentur admixti sacramentorum scilicet communione, non morum, id est societate credulitatis, non similitudine conversationis. C Non ergo corde, sed corpore ^b; quia professione, non opere. Nunc igitur quædiu, secundum beati Pauli prædicationem, *in magna domo non solum sunt vasa aurea, sed et lignea et fictilia, et quædam quidem sunt in honorem, quædam vero in contumeliam* (II Tim. ii, 20); intra Ecclesiam quidem sunt iniquus et justus, extra Ecclesiam vero nullus est justus. Et intra dominicam aream, donec ventilatoris metnendus expectatur adventus, et discretio ventilationis novissime differretur, palea frumento locali communione miscetur. Quisquis autem extra dominicam aream locus est, quamvis ibi vocabulum nominetur agricolæ, sola ibi potest quæ vento raptatur palea residere. Verum quia tanta est agricolæ nostri omnipotentia, ut nullus valeat ejus vincere voluntatem; quisquis in præsenti vita conversus recurrerit ad areæ dominicæ locum legitimum, si perseveranter teneat in fide recta bonæ vitæ propositum, non erit palea, sed frumentum, nec ignibus tradetur arsurus, sed in horreo congregabitur placitis Deo fructibus opimatus.

CAPUT XIX.

In sola ergo Ecclesia catholica datur et accipitur remissio peccatorum, quam ipse sponsus unam dicit esse columbam suam, unam electam suam, quam super petram fundavit, cui claves regni cælorum de-

^a Ms., *justis et iniquis*.

^b Sic ms. unus. Ms. alter et editi, *non corpore*; sed male.

^c Ant., *in honore, quædam vero in contumelia*, sed ms., *in honorem... in contumeliam*, juxta textum ipsum, *sic tamen, sic utriusque, et vulg. vers.*

dit, cui etiam potestatem ligandi solvendique concessit, sicut beato Petro Veritas ipsa veraciter re-promittit, dicens: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque alligaveris super terram, erit ligatum et in cælo; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælo* (Matth. xvi, 18, 19). Ab hac Ecclesia quæ claves regni cælorum accepit, quisquis foris est, non cæli viam graditur, sed inferni; nec tendit ad æternæ vitæ domum, sed currit ad mortis æternæ supplicium; non solum si remaneat sine baptismo paganus, sed etiam si in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus perseveret hæreticus. Neque enim per baptismi meritum adipiscitur veram vitam, si quis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sive intra Ecclesiam, sive extra Ecclesiam baptizatus, non tamen intra Ecclesiam catholicam terminarit hanc vitam; nec vivet per ecclesiastici baptismatis sacramentum, qui non tenuerit ecclesiasticæ **375** fidei caritatisque consortium. Ille enim salvatur sacramento baptismatis, quem intra Ecclesiam catholicam usque ad obitum præsentis vitæ tenuerit unitas caritatis.

CAPUT XX.

Cæterum si quis aut de Ecclesia baptizatus egredietur, aut extra Ecclesiam in Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomine baptizatus, si ante finem præsentis vitæ non fuerit catholicæ restitutus Ecclesiæ, non carebit morte, sed requie: quia et tempore diluvii si quis in arcam Noe (Genes. vii, 21) non est ingressus, non est salvatus diluvio, sed necatus, nec salutem invenit in aqua, sed mortem. Aqua quippe illa, in qua præfigurabatur baptismatis sacramentum, quoscunque in arca reperit, a terra suspensos ad cælestia sublimavit; residuos autem oppressos occidit, quos foris invenit. Et pereunte Hiericho, si quos domus Raab meretricis inclusit, incolumes Jesus servare præcepit (Josue vi, 25); reliquos vero quos illa non continebat domus, unius mortis consumpsit interitus. In illa igitur arca, et in illa domo una eademque præfigurabatur Ecclesia; sed in his qui extra arcam diluvio perierunt, et in eis qui extra illam domum gladio mortui sunt, geminæ significationis potest considerari mysterium. Existimo enim quantum mihi nunc interim videtur, non incongrue credi in diluvii significatione præcessisse baptismum Christianæ confessionis; ut agnoscamus hæreticos, si extra Ecclesiam permanserint, baptismum pœnam mereri, non vitam, et eos qui Christum negantes de Ecclesia catholica discedunt, æterno supplicio perituros. Arca quippe sacramentum beatus Petrus his verbis exponit: *In diebus quando expectabat Dei patientia in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animæ salvæ factæ sunt per aquam: quod et vos nunc similis formæ baptismum salvos facit, non carnis depositum sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio*

in Deum (I Petr. iii, 20, 21). Ubi est autem conscientia bona, nisi ubi est et fides non ficta? Docet enim apostolus Paulus: *Quia finis præcepti est caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I Tim. i, 5). Quid ergo aqua diluvii non salvavit extra arcam positos, sed occidit? Sine dubio præfigurabat omnem hæreticum, licet habentem baptismatis sacramentum, non aliis, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca sublevatur ad cælum. Neque enim ob aliud eis interitus per aquam nascitur, nisi quia eos arca non continet sinus: in quo solo potest vivere quisquis non vult aquis vitalibus interire.

CAPUT XXI.

Hujus arcaë mysterium Cyprianus beatissimus martyr scribens in libro de Simplicitate prælatorum, vel potius secundum vetusta exemplaria de Unitate catholicæ Ecclesiæ, exponit: *Adulterari non potest sponsa Christi: incorrupta est et pudica; unam domum novit, 376 unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Hæc nos Deo servat, hæc filios regno quos generavit assignat. Quisquis ab Ecclesia segregatus, adulteræ jungitur, a promissis Ecclesiæ separatur: nec perveniet ad Christi præmia, qui relinquit (al. relinquit) Ecclesiam Christi: alienus est, profanus est, hostis est. Habere non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Sicut non potuit evadere quisquis extra arcam Noe fuit, sic et qui extra Ecclesiam foris fuerit, non evadet.* Certum est igitur tam prædicatione beati apostoli Petri quam expositione sancti martyris Cypriani, in arca Noe figuram Ecclesiæ, et in aquis diluvii figuram baptismatis existisse. In illa quoque domo Raab meretricis, quæ, pereunte Hiericho, sola est jubente Jesu cum omnibus quos intra se habuit incolumis reservata, in sacramento Christianæ confessionis, quantum mihi videtur, catholica ex gentibus significabatur Ecclesia. Quæ scilicet rejecta pristinæ fornicationis illuvie, duos exploratores Jesu latenter excepit: hoc est, sive utriusque Testamenti castam cognitionem, sive Dei et proximi caritatem: quia et in illis duobus Testamentis Dei et proximi caritas intimatur, et in his duobus præceptis tota lex cum prophetis pendere cognoscitur (Matth. xxii, 40). Hæc quæ prius idolis prostituta fuit meretrix impia, suscipiens exploratores Jesu, facta est fidelis et casta: quos custodiens a persequentibus inimicis, non in inferioribus depositos obruit, sed in solarium domus suæ levatos latenter abscondit. Solarium vero propterea dicitur, eo quod solis lumine perfundatur. Quis est autem sol humani cordis, nisi ille de quo dictum est per prophetam: *Timentibus autem nomen meum oriatur sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus* (Malac. iv, 2)? De ipso sole oriente Zacharias in Evangelio sic prophetat: *Quia visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent* (Luc. i, 78, 79). Nam et Abacuc propheta Christi ascensionem et ordinis ecclesiastici firmitatem

^a Ms., et ut dicam.

sub nomine solis lunæque sic predicat: *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo* (*Abac. iii, 11, sec. LXX*). Cor ergo uhiuscujusque fidelis non incongrue spiritale solarium dicitur, quod solis illius superni radiis salubriter illustratur. Raab itaque meretrix quos exploratores Jesu in solarium suæ domus abscondit, atque in superioribus, hoc est spiritali scientia illuminati cordis intima dilectione continuit, ut propheticum illud eloquium operis veritate cantaret: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi* (*Psal. cxviii, 11*). Vera itaque fides, quæ divinis eloquiis intimatur, tunc persequentibus non traditur, tunc in corde fidelium inviolata et incolumis custoditur, si non terrenis, et caducis, atque carnalibus, sed cælestibus et spiritalibus promissis animus perseveret affixus, nec contempletur quæ videntur, sed quæ non videntur: *Quæ enim videntur temporalia sunt, sicut ait Apostolus; quæ autem non videntur, æterna sunt* (*II Cor. iv, 18*). Cæterum quisquis propterea Christianam fidem tenet, ut res terrenas et transitorias acquirat, iste exploratores Jesu, non in superioribus domus suæ, sed in inferioribus collocat; ubi cum fuerint positi, facilius et inveniri possunt ab inimicis et perimi. Omnis enim persecutor et inimicus **377** Ecclesiæ illos spiritaliter interimit, et ipsis ingerit æternæ mortis interitum, quorum cor invenerit terrenis et caducis rebus innoxum. Hi enim dum terrenas divitias, aut perdere metuunt, aut acquirere concupiscunt, præcepta Christi, hoc est exploratores Jesu non abscondunt in solarium cordis, sed tradunt persequentibus inimicis, aut metu scilicet territi, aut igne prævæ cupiditatis accensi. Nec funiculum coccineum, in cujus signo domus illa salvata est, habent per fenestram domus suæ suspensum, qui fidei suæ non confitentur, sed denegant sacramenta. Funiculus enim coccineus sanguinis Christi mysterium præferebat: quem ille per fenestram domus suæ suspensum habet, qui fide contra paganos seu contra quoslibet hæreticos Deo protegente firmatus, ac fidem suam sollicitè custodiens, Christi se redemptum sanguine confitetur. Propter quod ipse Salvator ait: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis; qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis* (*Matth. x, 32*). Quamvis igitur inimicus persecutor exploratores Jesu in inferioribus conetur occidere, id est robur Christianæ fidei terrenis moliarum promissionibus sive terroribus enervare; si quis tamen Trinitatis fidem, qua Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum Deum substantialiter credit, in superioribus habuerit collocatam, omnes persequentis atros errores (*forte terrores*) omnesque seductoris insidias non timebit.

CAPUT XXII.

Proinde non solum quos iterati baptismi tenet reatus innexos debent celeriter ad Ecclesiam recurrere, et Deum lacrymis ac elemosynis pro tanto scelere deprecari; verum etiam si qui forsitan sine iteratione baptismatis delectatione munerum seu timore pœna-

rum negantes catholicæ fidei sacramentum, ad hæreticorum sunt mortiferum dilapsi consortium, resumant fidem quam negaverunt, et ad Ecclesiam celeriter revertantur, ut Jesu veniente, intra illam domum possint inveniri extra quam nullus potest ab interitu liberari: quia sicut in Hiericho quisquis extra illam domum fuit nullum potuit adipisci vitæ subsidium, sic extra Ecclesiam catholicam nullus accipiet indulgentiam peccatorum; et sicut intra Ecclesiam catholicam corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (*Rom. x, 10*), sic extra eandem Ecclesiam mala credulitas non reputatur ad justitiam, sed ad pœnam, et prava confessio non acquirit salutem confitenti, sed ingerit mortem. Extra hanc Ecclesiam nec Christianum nomen aliquem **B** juvat, nec baptismus salvat, nec mundum Deo sacrificium offertur, nec peccatorum remissio accipitur, nec æternæ vitæ felicitas invenitur. Una est enim Christi Ecclesia, una columba, una dilecta, una sponsa: in qua Trinitas unus Deus, unius naturæ atque substantiæ creditur; in qua nec Filio, nec Spiritui sancto contumelia minorationis ingeritur; in qua unus atque idem cultus, et honor unus uni Trinitati, quæ Deus verus est, exhibetur. Hæc est una vera **378** Ecclesia, quæ sic credit et prædicat unam Trinitatis essentiam, ut in tribus unam quamlibet non audeat alteri præferre personam. Sic enim nihil se diversum colere in substantia divinitatis ostendit, ut Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, hoc est ipsam Trinitatem unum verum et solum confitens Deum, nec in unitatis nomine Sabellianæ confusionis incurrat errorem, et in Trinitatis vocabulo meminere Arianae diversitatis mortiferam vitare perniciem. Apostolicæ quippe prædicationis retinens normam, quemadmodum Trinitatem cognoscit in personis Patris, et Filii, et Spiritus sancti; sic unius Dei rectam prædicat fidem, quia in Patre, et Filio, et Spiritu sancto naturalem prædicat unitatem.

CAPUT XXIII.

Ab hac Ecclesia si qui foris sunt in diversis erroribus constituti, tunc accipient indulgentiam peccatorum, si ad eandem Ecclesiam, dum sunt in hoc sæculo constituti, recta credulitate fuerint et contriti cordis humilitate conversi. Ergo currant, dum tempus est, ad legitimam matrem, quæ, sicut ex utero suo natos filios continet diligenter et nutrit, sic ex ancilla natos, non solum redeuntes non respuit, quin etiam misericordiæ visceribus errantes inquirat, et pro affectu incessanter invitat, quos in societatem paternæ hæreditatis inducat. Neque enim in eis attendit ancillaris uteri conditionem, sed paterni recognoscit seminis veritatem. Quæ est enim veritas paterni seminis, nisi baptisma perceptum in nomine Trinitatis? Hoc illa in quocunque repererit, tanquam legitima mater sui juris esse cognoscit. Novit enim, sicut Rachel (*Genes. xxx*), non solum proprio utero filios parere, verum etiam ex ancilla progenitos suo nomine tanquam genitrix legitima vindicare. Hoc opus est, ut illi non negligant fraternam societatem

repetere, si volunt paternæ hæreditatis munere non carere. Igitur hæresim relinquentes ad catholicam Ecclesiam celeriter revertantur; nec de hæreditatis possessione dubitent, nec de peccatorum remissione desperent. Qui enim non credit intra Ecclesiam catholicam cuncta relaxari posse peccata, ipse sibi remissionem peccatorum denegat, si de hoc sæculo in eadem cordis impenitentis duritia perseverans, alienatus ab ecclesiastica societate discedat.

CAPUT XXIV.

Talis igitur adversus Spiritum sanctum dicit verbum, quod neque in hoc neque in futuro sit sæculo remittendum (*Matth. xii, 32*). *Caritas enim Dei, quæ cooperit multitudinem peccatorum (I Petr. iv, 8), diffusa est, sicut Apostolus dicit, in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5)*. Hæc caritas, quia incorruptum tenet unitatis fraternæ consortium, propterea multitudinem peccatorum cooperit, et in unitate spe certissima perseverantes perire non sinit. Si quis igitur teneus fidem, quæ per caritatem operatur (*Galat. v, 6*), sic agit penitentiam **379** pristini cujuslibet erroris, ut eum nec erroris ulterius societas teneat, nec catena mortiferæ desperationis obstringat, liber erit ab illo verbo quod adversus Spiritum sanctum dicitur, quod dicenti non dimittitur, neque in hoc sæculo neque in futuro. Hoc enim verbo Dominus et Salvator noster non aliqua peccata insipnavit in futuro sæculo dimittenda quæ in hoc sæculo dimissa non fuerint; sed bene intelligentibus ostendit non alia, sed illa tantum in futuro sæculo dimittenda quæ in hoc sæculo in una et vera Ecclesia catholica fuerint unicuique dimissa. Soli enim illi Dominus ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens: *Tibi dabo claves regni cælorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis (Matth. xvi, 19)*. Quod ergo sancta Ecclesia in hoc sæculo non solverit ita insolubile permanet, ut etiam in futuro sæculo solvi nullatenus possit. Ligatus est autem omnis homo quem ista non solverit; nec consequetur aliquod solutionis beneficium, qui non conversus ad penitentiam in Ecclesia sibi dandam speraverit indulgentiam peccatorum. Ille igitur dicit irremissibile verbum adversus Spiritum sanctum, qui divitias bonitatis Dei, et patientiæ, et longanimitatis contempnens, secundum duritiam suam et impenitens cor thesaurizat sibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (*Rom. ii, 4*).

CAPUT XXV.

Etenim sive caritas, et ea de corde puro*, sive unitatis fraternæ communio, sive hæreditatis cælestis paterna possessio, in sancti Spiritus donatione consistunt. De caritate quippe Doctor gentium dicit: *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5)*. Unitatem quoque Spiritus cum eadem caritate commendat, di-

A cens: *Obsecro itaque vos ego vinculus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in (al. cum) caritate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv, 1, 2, 3)*. Ipsam quoque communionem Spiritus sancti esse confirmat, dicens: *Gratia quoque Domini nostri Jesu Christi, et caritas Dei, et communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis (I Cor. xm, 15)*. De hæreditate quoque nostra sic loquitur: *Signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ (Ephes. i, 13, 14)*. Spem quoque ipsam, quæ vitium desperationis expellit, sancto Spiritui beatus assignat Apostolus dicens: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti (Rom. xv, 13)*. Ille itaque cælestis hæreditatis adipiscitur perenne consortium, qui intra Ecclesiam catholicam fraternæ caritatis custodiens unitatem, priusquam præsentem huius vitam, deponit mortiferam cordis impenitentis duritiam, nec desperat in Ecclesia una et vere catholica remissionem omnium peccatorum conversis dari per Spiritum sanctum. **380** Quod etiam ipse Salvator noster ostendit. Postquam enim resurrexit, insufflans in discipulos, et eis donum sancti Spiritus tribuens, remittendorum eis potestatem tribuit peccatorum, dicens: *Accipite Spiritum sanctum. Si cuius peccata dimiseritis, dimittentur ei; cuius retinueritis, retinebuntur (Joan. xx, 22, 23)*.

CAPUT XXVI.

C Non itaque adversus se mortifera desperatione claudant ostium indulgentiæ, qui, ab Ecclesia catholica segregati, cujuslibet hæresis sive schismatis tenentur errore obstricti. Deponant duritiam cordis, si nolunt malis interminabilibus cruciari. Scriptum namque est *Cor durum male habebit in novissimo, et qui amat periculum in illo peribit (Ecclesi. iii, 27)*. Quid autem periculosius quam divinis obedientiam non exhibere sermonibus, et vocantis Dei spernere voluntatem? Propter quod in libro sancti Job, sicuti his quæ convertuntur æternitas promittitur gloriosa, sic impiis, pro ea quod non obediunt, salutis munera denegantur. Sic enim scriptum est: *(qui convertuntur ab iniquitate, si audierint et tenuerint, complebunt dies suos in bonis, et annos suos in gloria. Impios vero non facit salvos, ea quod noluerunt scire Deum, et cum morderentur, inobedientes erant (Job xxxiii, 14 et seq.))*. Non ergo spernant obedientiæ tempus indultum, sed ad Ecclesiam catholicam revertantur; in qua sola per sancti Spiritus donum caritas cooperit multitudinem peccatorum (*I Petr. iv, 8*). Si qui etiam in Ecclesia catholica sunt, et male vivunt, priusquam istam vitam finiunt, festinent ut a mala vita discedant; nec sibi putent ad salutem sufficere catholicum nomen, si Dei non faciant voluntatem. Dicit enim Salvator noster: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui fecerit voluntatem*

* Sic ms. et ed. At ms. habet emendatum alia manu, *exeat de corde puro*.

Patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum (Matth. vii, 19). Nam et in libro Psalmorum scriptum est : *Quia prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate; voluntatem timentium se faciat, et preces eorum exaudiet, et salvos faciet eos* (Psal. cxlv, 18, 19). Propter quod et in Proverbis unusquisque nostrum et timere Dominum jubetur, et a malo discedere. Ibi quippe dicitur : *Time Dominum, et decetia ab omni malo, et erit pax corpori tuo, et diligentia oculis tuis* (Prov. us, 7, 8). Nam et in libro Ecclesiastico, ne mala faciat unusquisque fidelium sic admonetur : *Noli facere mala, et non apprehendent te. Discede ab iniquo, et discedent mala ab te. Ne semines mala in sulcis injurias, et non metes illa in septuplum* (Eccl. vii, 1, 2, 5). In eodem libro rursus ne quisquam peccata peccatis adjiciens de misericordia Dei velit sibi vana cogitatione blandiri, hujusmodi verbis doctrina salutaris occurrit : *Ne adjicias peccatum super peccatum, et dicas : Misericordia Dei magna est; misericordia enim et ira ab illa, et in peccatores respiciet ira illius* (Eccl. v, 3, 6, 7). Et rursus sanctus Job dixit : *Nonne perditio erit iniquo, et alienatio facientibus iniquitatem* (Job xxxi, 3)? In Proverbis scriptum est : *Iniquitates suas capient impij; suniculis autem peccatorum suorum unusquisque constringitur. Hic moritur cum indisciplinatis, 381 de multitudine autem vitæ suæ projecta est, et perit pro insipientia* (Prov. v, 22, 23).

CAPUT XXVII.

Et ne quis putet aliqua peccata hominum latere Deum posse, sancti Job sermonibus instruemur dicentis : *Cogitationes meas dinumerasti, et nihil te latuit peccatorum meorum. Signasti quasi in sacculo iniquitates meas, adnotasti si quid inivitus erravi* (Job xiv, 16, 17, juxta LXX). Ne vero aliquis impunitum se futurum putet, si converti noluerit, ejusdem sancti viri verbis intentus auscultet dicentis : *Imo vero nullus confidat cum sit nequam, se impunitum futurum, quidquid in iracundia provocet Deum, tanquam inquisitio in eo non sit futura. Propter hoc in Ecclesiastico salubria de prompta monitio, ut nec conversio nobis desit qua vitentur peccata, nec deprecatio, qua possint dimitti præterita. Sic enim dicitur : Fili, peccasti? Ne adjicias iterum; sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. Quasi a facie colubri fuge peccata. Si accesseris ad illa, suscipient te, et quasi dentes leonis in vorando interficient te* (Eccl. xxi, 1, 2). Sed nec illud ailetur, quod impij et peccatores qui poenitentiam impietatis sive iniquitatis agere noluerint, æternis sint in fine deputandi supplicii, misericordiam vero his qui poenitentiam gesserint Dominus noster largiatur. Quippe in libro Ecclesiastico sic positum est : *Quoniam et Altissimus misertus est poenitentibus, et impiis et peccatoribus reddet vindictam* (Eccl. xii, 7). Rursus in eodem volumine sic dicitur : *Memento quoniam ira non tardabit. Humilia valde spiritum tuum, quoniam vin-*

dicta carnis impii ignis et vermis (Eccl. vii, 18, 19). Esaias quoque dicit : *Quia ignis eorum non exstinguetur, et vermis eorum non morietur* (Isai. lxvi, 24). Rursus in Ecclesiastico positum est : *Stuppa collecta synagoga peccantium, et consummatio eorum flamma ignis. Via peccantium plena offensis, et in fine illorum inseni, et tenebrae, et pœne* (Eccl. xxi, 10, 11).

CAPUT XXVIII.

Hæc est mors, quæ secundam carnem viventes excipiet, sicut beati Pauli prædicatio sancta testatur, ita dicentis : *Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, morietur; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis* (Rom. vii, 12, 13). Facta autem carnis sequitur, si quis aut obsequitur desideriis sæcularium, aut in impietate vult remanere captivus : cum nos non aliud doctrina spiritalis erudiat, nisi ut abnegata impietate, desideria quoque sæcularia deponamus. Quod gentium Doctor hic verbis insinuat : *Apparuit autem gratia Domini omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Tit. ii, 12 et seq.). Illorum 382 est igitur spes beata, illorum expectatio certa, illorum felicitas futura, qui abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vixerint in hoc sæculo. Sobrietas itaque et justitia et pietas debent a Christianis intentissime custodiri. Sobrietatem autem custodit quisque, mores suos vitamque componit. Et ille justo vivit, qui proximo nec mali aliquid ingerit, et in quantum potest, adiutorium bonæ operationis impendit. Ille etiam pie vivit, qui perversum aliquid nec credit de Deo, nec dicit. Quisquis ergo vult ad regnum pervenire caelorum, vivat sobrius in semetipso, justitiam servet in proximo, pius perseveret in Deo.

CAPUT XXIX.

Hæc autem tunc in futura vita proderunt, si in vita sæculi præsentis habeantur. Hoc enim beatus et sciebat et docebat Apostolus, qui præcipiebat *ut sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo* (Ibid.) : docens scilicet illos adepturos in judicio misericordiam, qui ante judicium in hoc sæculo justam gesserint vitam. Propter quod nos in libro Ecclesiastico divina præmonet Scriptura, dicens : *Ante judicium para justitiam tibi, et in conspectu Dei invenies propitiationem* (Eccl. xviii, 19). Debet itaque hic sibi justitiam præparare, quisquis in conspectu Dei propitiationem desiderat invenire. Quod enim in præsentem sæculo sibi homo non thesaurizaverit, future retributionis tempore non habebit. Quod ut divinarum testimonii Scripturarum quantum sat est possit ostendi, primum terminemus librum, ut consequenter parti residuæ questionis congruum dare possimus exordium.

^a Ms. unus omittit quasi, nec legitur apud LXX ; sed habetur in ms. altero et edd.

^b Ms. unus, ita scribentis.

LIBER SECUNDUS.

383 CAPUT PRIMUM.

Non ignoro libri superioris initio sic nos quaestionem de remissione peccatorum tractandam in Dei nomine atque adiutorio suscepisse, ut trina fieret disputationis inchoatae partitio. Etenim cum Domino nostro, hoc est Deo vero, nec misericordiam deesse, nec justitiam dicemus (quod etiam Scripturarum divinarum manifestissima curavimus attestatione monstrare), hinc diximus facilius veritatem posse quaerentibus apparere, qualibus Deus peccata dimittat, ubi dimittat, quando dimittat. Hujus tripartitae divisionis cum jam geminam persolverim partem, tertiae me non nescio debitorem. Qualibus etenim Deus peccata dimittat, et ubi dimittat, quantum nobis Deus suae pietatis condonavit auxilium, arbitror superiore libro competenter ostensum. Constat ^a namque peccatorum remissionem non tribui nisi conversis intra Ecclesiam catholicam constitutis. Ibi enim potest conversio esse vera, ubi fides vera comitatu sanctae conversationis ornatur, et bene vivendi studium nulla pravae credulitatis maculatione polluitur. Vita enim bona non veraciter dicitur, quae perversae credulitatis vitio depravatur; neque sufficit ad salutem fides recte credentis, si conversatio moribus atque operibus turbatur obscenis. Propter quod sicut mortuam sine operibus fidem beatus Jacobus praedicat (*Jac. ii, 17*), sic omne quod non est ex fide peccatum esse Paulus sua praedicatione confirmat (*Rom. xiv, 23*).

384 CAPUT II.

Nunc autem in quantum nobis a luce vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joh. i, 9*), donatur illuminationis auxilium, aggredimur ostendere quando poenitentibus detur remissio peccatorum. Sterilis enim poenitentia remissionis fructu privabitur, si divinitus indulti temporis opportunitas omittatur. Propter quod beatus Petrus dicit: *Non tardat Dominus promissum suum, sicut quidam tardantem existimant^b, sed patienter fert propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam converti (II Petr. iii, 9)*. Obsecro, Euthymi carissime, ne te pigeat intenta consideratione pensare quantum sit ponderis in hac apostolici virtute sermonis. Neque enim debet tanquam leve contemni quod beatus Petrus ob hoc dicit Deum patienter ferre, quia non vult aliquem perire, sed omnes in poenitentiam converti. Hic enim prodest poenitentia peccatori, ubi Deus peccantem damnare non festinat, ut remissionem peccatorum ad poenitentiam converso concedat. Quia si etiam post hanc vitam iniquorum poenitentia possit esse aliquatenus fructuosa, non diceret beatus Petrus, propterea Deum patienter ferre, quia non vult aliquem perire, eorum scilicet

^a quos praesciit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus (*Rom. viii, 29*). Istorum nemo perit. *Voluntati autem ejus quis resistit? Isti ante finem praesentis vitae Dei misericordia gratis praeveniuntur, ipsi corde contrito et humiliato salubriter compunguntur, et omnes ad poenitentiam divino munere convertuntur, ad quam sunt divinitus praedestinati per gratuitam gratiam, ut conversi non pereant, sed habeant vitam aeternam. Hi procul dubio sunt omnes quos secundum beati Pauli praconium Deus vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire (I Tim. ii, 4). Quia enim ille hoc vult qui omnia quaecunque voluit fecit, quod vult semper insuperabiliter facit. Hoc utique in eis impletur quod omnipotentis Dei voluntas incommutabilis et insuperabilis habet; cujus sicut mutari voluntas non potest in dispositione, ita nec prohibetur nec impeditur potestas in opere: quia nec aequitatem illius valet quisquam juste reprehendere, nec misericordiam ipsius potest aliquis obviare. Unde Salvator noster incredulae civitatis malevolentiam talibus verbis objurgat: *Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas missos ad te^c, quotiens volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluiti (Matth. xxiii, 37)*! Hoc autem dixit Christus, ut alius malam voluntatem ostenderet qua insuperabili voluntati divinae frustra resistere nitebatur, cum bona voluntas Dei nec ab eis possit vinci quos deserit, nec aliquid non possit operari quod velit. Illa igitur Hierusalem, quantum ad ejus attinet voluntatem, C suos filios ad Salvatorem congregari noluit, sed tamen ille omnes quos voluit congregavit. Ac per hoc illa resistere voluit Omnipotenti, nec valuit: quia Deus qui, sicut scriptum est, *Omnia quaecunque 385 voluit fecit (Psal. cxxxiv, 6)*, quoscunque voluit ad se gratuita justificatione convertit, praeveniens scilicet superabundantis gratiae munere quos posset utique si vellet juste damnare. Ergo cum Petrus apostolus dicit quia Deus patienter fert, nolens aliquem perire, sed omnes in poenitentiam converti (*II Petr. iii, 9*), non sic accipiamus omnes dictos, tanquam nullus sit qui congrue poenitentiam non sit acurus; sed illos hic omnes accipere debemus, quibus sic Deus poenitentiam hic donat, ut etiam perseverantiam donet: hoc est, qui sic divina praeviente misericordia convertuntur, ut eadem misericordia subsequente ad crimina quibus renuntiant nullatenus revertantur. Hi sunt quibus, sicut Paulus ait, *dat Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, ut respiciant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem (II Tim. ii, 25)*. Hanc poenitentiam quisquis curaverit in hoc saeculo gerere, ipse apud Deum poenitentiae suae fructum poterit invenire.*

^a Ms., constitit.^b Sic edd. cum uno ms. Ms. alter, tarditatem exi-stimant, juxta Graecam textum *εραδυντα*.^c Ms., lapidas eos missos ad te.

CAPUT III.

Cæterum legimus in libro Sapientie quosdam in die iudicii habituros quidem pœnitentiam, non tamen indulgentiam divinitus accepturos. Scriptum denique sic habetur: *Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se angustaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione inexpectate salutis, dicentes inter se, pœnitentiam habentes, et per angustiam spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem impropertii; nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est* (Sap. v, 1 et seq.)? Nemo autem, cum legit dictum quia mali mirabuntur in subitatione inexpectate salutis, existimet illis qui in criminibus præsentem finiunt vitam, quandoque inexpectatam salutem divino munere conferendam. Justorum namque inexpectata salus, quæ licet desperatur ab iniquis danda, tamen permanet sperantibus iustis. Unde beatus David unam psalmi loco spem justorum cecinit et salutem, dicens: *Salus autem justorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis: et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eripiet eos a peccatoribus, et salvos faciet eos, quoniam speraverunt in eum* (Psal. xxxvi, 39, 40). Hinc est quod iniqui æternis deputandi tormentis dicturi sunt de iustis: *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem impropertii; nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore.* Hæc est inexpectata salus, quoniam vitam justorum insaniam æstimabant; et cum ipsi essent insani, sanos se esse credebant, nec sperabant retributionem divinæ iustitiæ, et propterea vitam suam corrigere negligebant. Etenim delectantur hic luxuriose vivere diebus paucis, nec se credebant postmodum æternis cruciandos esse suppliciis. Propterea cum justos viderint in illa gloria filiorum Dei de qua dicit beatus Paulus: *In qua stamus et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei* (Rom. v, 2); tunc iniqui mirabuntur in gloria justorum, hoc est filiorum **386** Dei; quia ipsi iusti sunt filii Dei. Propterea iniqui pœnitentiam steriliter quia intemporaliter habentes, et per angustiam spiritus gementes: *Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est?* Inexpectata ergo salus, id est quæ sperata non est ab iniquis, profecto iustis dabitur, non iniquis. Non enim dabitur illis qui eam desperando male vivunt, sed illis qui eam bene sperando, et a desideris carnalibus abstinendo, beati Petri salubria mandata custodiunt, dicentis: *Carissimi, obsecro tanquam advenas atque peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam; conversationem vestram inter gentes habentes bonam* (I Petr. ii, 11). Per ipsam bonam conversationem iusti exhibent corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (Rom. xii, 1), quia per bonam conversa-

tionem ipsi sunt etiam templum Dei. Quod esse fideles testatur Apostolus dicens: *Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis* (I Cor. iii, 16)? Hoc templum ne malis operibus polluat, non solum diligenter præmonet, sed etiam vehementer nostros animos terret, dicens: *Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Nemo se seducat* (Ibid., 17, 18). Quis enim, rogo, male vivens, cum audit ab Apostolo, quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus, si conversus in hoc tempore non fuerit, aliquam sibi spem remissionis futuræ promittere audeat? Quis non tremefactus concidat? Quis non ante finem vitæ præsentis ad pœnitentiam compunctus et humiliatus accurrat? Clamat Apostolus: *Quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus,* et vanus homo seducit sese cogitatione nequissima, dicens: Etiam si templum Dei violaverit, et usque in finem male vixero, salvus ero. Nunquid non talibus dicit Apostolus, quia dicunt: *Faciamus mala, ut veniant bona, quorum damnatio justa est* (Rom. iii, 8). Nonne hi sunt quos sancta Scriptura infelices appellat, spemque illorum vacuum omnino pronuntiat, dicens: *Sapientiam et disciplinam qui abjicit infelix est, et vacua est spes illorum, et labores sine fructu* (Sap. iii, 11)?

CAPUT IV.

Salus illa igitur non dabitur iniquis, sed iustis: ante finem scilicet hujus vitæ correctis atque conversis. Salus illa bonis dabitur, qui ad amicitiam Dei concurrerint per conversionem, non malis, qui permanentes amici mundi, apostolica increpatione inimici Dei mesentur congrue nuncupari. Tales enim beatus Jacobus subjurgat: *Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo? Si quis ergo voluerit amicus esse hujus mundi, inimicus Dei constituetur* (Jac. iv, 4). Quisquis igitur declinans a malo et faciens bonum, pro suis iniquitatibus in præsentem vitam pœnitentiam gesserit, et conversus ad Deum toto corde malis operibus renuntiaverit, spes ipsius vana non erit. Cæterum frustra seipsum seducit, quisquiper latam et spatiosam viam se preventurum arbitratur ad vitam: cum Dominus per arctam viam nos jubeat ambulare, atque angustæ portæ nobis demonstrat introitum, **387** per quem venit ad regnum. Dicit enim: *Intrate per angustam portam. Quam lata porta et spatiosa via quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per ipsam! Quam angusta porta et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* (Matth. vii, 13, 14)! Via nostra præsens vita est, in qua si quis positus verbo Dei non consenserit, non accipiet remissionem peccatorum; sed in fletu et stridore dentium legebit sine fine supplicium^b: nec immerito nunquam merebitur carere tormento, qui quandiu hic vixit, noluit renuntiare peccato.

non addunt æternum.

^a Ms. unus, post modicum.

^b Ms. unus, æternum sine fine supplicium. Cæteri

CAPUT V.

Propter hoc unumquemque nostrum Salvator præmonet, dicens: *Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas novissimum quadrantem* (Matth. v, 25). Adversarium sibi quippe facit homo Dei verbum, quandiu illa facit quæ divinus sermo prohibet. Cui dicitur in psalmo: *Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te* (Psal. XLIX, 17). Huic sermoni divino si quis in via, hoc est si quis in hac vita cito consentiens non fuerit, missus in carcerem ignis æterni ultra requiem non habebit. Bonus enim adversarius iste, qui salubri adversitate jugiter instat, ut a nobis adversitatem mortiferæ iniquitatis expellat. Hinc est quod nos in alio loco Scriptura divina, ut celeriter convertamur, hortatur, ne tarditas mortifera perditionem differenti pariat, non salutem. Ait igitur: *Ne tardaveris converti ad Deum, et ne differas de die in diem; ne subito veniat ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te* (Eccli. v, 8). Ostendit utique sermo divinus quia cum vindictæ tempus advenerit, non jam conversio malum punitione subtrahet, sed ira vindex debita condemnatione disperdet. Illud etenim tempus non erit remissionis, sed retributionis; nec indulgentiæ, sed vindictæ. Quæ idcirco divina longanimitate differtur, ut sanctorum numerus impleatur. Hanc enim vindictam beatus Joannes in Apocalypsi sanctos memoratur postulasse, quorum hæc verba sunt: *Quousque, Domine, sanctus et verus, non iudicas, et non vindicas sanguinem nostrum de his qui in terra habitant* (Apoc. vi, 10)? Et ut doceret pro his qui eorum sunt consortio copulandi, tempus vindictæ superna ordinatione differri, sequitur dicens: *Et datæ sunt singulis stolæ albæ, et dictum est eis ut requiescerent brevi adhuc tempore, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum* (Ibid., 11). Noverat etiam beatus Paulus præsentis sæculi futuriq; distantiam. Sciebat in præsentem posse tantum beneficium salutis acquiri; in futuro autem non nisi mercedem justitiæ singulis, pro bonorum seu malorum operum qualitate restitui. Unde cum propheticum posuisset testimonium quod dicit Deus: *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te* (II Cor. vi, 2); continuo ipse subsecutus adjungit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (Isai. XLIX, 8). De futuro autem dicit: *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum* (II Cor. v, 10).

CAPUT VI.

Non ergo in futuro tribuitur vita æterna, nisi fuerit in hoc sæculo peccatorum donata remissio; neque hic accipiet remissionem peccatorum, nisi qui suis peccatis renuntiat, et ad Deum summum ac verum cordis vera conversione festinat. Illud etenim tempus non erit remissionis, sed retributionis. Non ibi mi-

A sericordia justificabit inpium, sed iustitia discernet iustum et impium. Scriptum namque continetur in psalmo: *Dominus interrogat iustum et impium* (Psal. x, 6). Et ut ostenderet in iniquitatibus perditionem esse animæ, non salutem, sequitur dicens: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*. Ne vero aliquam sibi misericordiam repromittant qui usque in finem præsentis vitæ in iniquitate perdurant, subsequenter de Deo sic loquitur: *Pluit super peccatores laqueos, ignis, sulphur et spiritus procellarum, pars calicis eorum: quoniam iustus Dominus iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus ejus* (Ibid. 7, 8). Quisquis igitur hæc audiens in præsentem tempore misericordiam Dei noluerit per conversionem quærere, in futuro eam nunquam poterit invenire. Hoc enim iustus iudex per beatum nobis apostolum Jacobum denuntiari præcepit, eodem dicente: *Judicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam* (Jac. ii, 13). Ordo autem misericordiæ continet; ut misericordiam quam homo impendere jubetur alteri, prius exhibeat sibi, dicente Scriptura: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. xxx, 24). Proinde si quis placere Deo non vult, animæ suæ misericordiam denegat; et qui animæ suæ misericordiam in præsentem sæculo noluerit donare, nullatenus apud Deum misericordiam poterit invenire. *Judicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*. Ac per hoc, quod subsequenter dicitur: *Superexaltat autem misericordia iudicium* (Jac. ii, 13) *, in illo flet qui nunc miseretur animæ suæ placens Deo. Ipse namque Dominus dicit: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7). Nam cum beatus Apostolus moneat, *ut omnia honeste et secundum ordinem fiant* (I Cor. xiv, 40), propter quod et in Cantico canticorum dicitur: *Ordinate in me caritatem* (Cant. ii, 4): quomodo dicendus est aut caritatis aut misericordiæ ordinem tenere, qui, non dico quemlibet hominem alium, sed ipse corpus suum reficit cibo, ne deficiat; munit indumento, ne algeat; dum est sanum, cavet ne infirmetur; dum est infirmum, satagit ut sanetur; carni suæ alimentorum incessanter, vestimentorum, medicaminum ministrat sollicita intentione subsidium; et animæ suæ male vivendo conquirat interitum: carnem suam necessariis cibis nutrit, et animam suam operibus malis interficit; carni suæ noxios cibos negat, et animæ suæ opera mala, tanquam venena mortifera subministrat; carni suæ vitam prolongare desiderat, quæ finitur diebus paucis, et animæ suæ procurat mortem, **389** cujus in supplicio non erit finis? Ac per hoc qui animam suam odisse convincitur, etiam animæ suæ crudelis adversarius invenitur: quia sicut boni actus faciunt carnem cum anima cælesti beatitudine perficere, sic opera mala faciunt æterno igni animam cum carne torqueri. Ipse sibi ergo est perniciosissimus inimicus, quisquis male vivens, vitam non mutat antequam finiat.

* Ms. unus, misericordiam iudicio.

CAPUT VII.

A

Ex hujus enim vitæ sine illius vitæ pendet initium, in qua quidquid retribuitur non finitur. Cum autem digne ab apostolo Joanne dicatur : *Qui odit fratrem suum, homicida est, et scitis quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem* (I Joan. iii, 15). Cumque sanctus David dicat : *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (Psal. x, 6) : si homicida est qui fratrem suum odit, quid est qui diligit iniquitatem et odit animam suam? et si ille qui odit fratrem non habet vitam æternam in se manentem, quomodo ille qui in dilectione iniquitatis odio animæ suæ linit istam vitam, pervenire poterit ad indulgentiam peccatorum, per quam venit ad vitam? cum ipse Dominus noster evidenter ostendat qualiter ad vitam unusquisque perveniat, dicens : *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (Matth. ix, 17). Ille igitur venit ad vitam qui mandata servat. Quis autem servat divina mandata, nisi qui ad Deum conversus ante finem vitæ præsentis discesserit ab iniquitatibus pristinis? Propter quod beatus Paulus nos admonet, *ut discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini* (I Tim. ii, 18). Hoc autem dicebat, sciens quia in hoc tempore pœnitentia fructuose agitur, in quo pœnitentibus indulgentia condonatur. Cæterum in futuro erit iniquorum pœnitentia, sed fructuosa non erit : quia iniquorum conversio nulla erit. Mittentur enim in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium. Ibi sine fine cruciabuntur non solum gehennali supplicio animæ simul et corpora, sed etiam ipsis tenebris pessimæ voluptatis. Hic erit enim talibus mala ipsa voluptas ad supplicii cumulum, pro qua manet eorum sine fine tormentum. Spernunt enim nunc opportunitatem temporis accepti; et in die salutis non quærunt divinitus adjuvari. Quod tempus ita Deus prophætico nobis insinuavit. eloquio, dicens : *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te* : Hoc testimonium in Epistola sua cum beatus Apostolus indidisset, secutus adjunxit : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Hoc tempus alio loco sic evidenter idem commendat apostolus, ut quisquis divino illuminatus munere intente legerit et competenter intellexerit, non se decipiat, nec aliud sibi tempus conversionis aut remissionis inquiret : sciens quia quisquis in hoc tempore indulgentiam noluerit quærere, nullatenus post istam vitam poterit invenire. Scribens ergo beatus Paulus ad Galatas hæc loquitur : *Nolite errare : Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes; maxime autem ad domesticos fidei* (Gal. vi, 7 et seq.). His Apostoli verbis quis piger ad operis boni non excitetur affectum? Quis errans a Deo non rectam viam tremefactus inquiret? Quis non seminationi bonæ delectetur insistere, quando se non aliud quam quod seminat receptorum cognoscit in messe?

CAPUT VIII.

A

Oportet igitur ut hunc apostolicæ prædicationis sermonem paulo diligentius attendamus. Neque enim frustra cum tanto pondere præmonet dicens : *Nolite errare*; ac deinceps adjecit : *Deus non irridetur*. Postmodum vero aperuit, in quo nonnullos errare cognovit, inquiring : *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet*. Errat ergo quisquis se in retributione futura messurum putat quod in hujus temporis operatione non seminat. Verum quia ipsius seminationis ac messis diversitas fuit evidentiùs intimanda, idcirco eam subsequentibus verbis peritus discernendi agricola subjungens, hæc ait : *Quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam*. Ille est ergo error quem in hujus sermonis interdixit exordio, quo se unusquisque aliud existimat messurum esse quam seminat. Errat igitur quisquis in carne seminat, de qua corruptio metitur, existimat messurum se vitam æternam, quæ in spiritu seminantibus reservatur. Sequitur vero Apostolus dicens : *Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes*. Hæc (forte Hic) evidenter ostendit seminis nomine uniuscujusque opera designari. Superius enim dixerat : *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet*. Nunc dicit : *Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes*. Vere Veritatis discipulus, et ob hoc magister egregius gentium, qui sicut justitiam non defuturam in retributione operum docuit, sic tempus seminationis et messis, id est operationis retributionisque discrevit : ne quis inepta cogitatione tempus seminationis et messis confundens, aut tempore seminationis deposcat futuræ messis effectum, aut tempore messis concedendum sibi speret bonæ seminationis initium; ac sic iners operarius et ignavus pigritiæ vinculis irretitus, imo, quod est deterius, studio mortiferæ seminationis intentus, non gaudeat in messe, sed lugeat, dum coeperit suæ seminationis condigna tunc metere, quando jam non poterit qualitatem mali seminis immutare. Est præterea diligentius attendendum tria quidem nobis in hoc loco apostolicæ doctrinæ sermonis ostendi : hoc est, ut bona faciamus, et ut non deficiamus, quia tempore suo metemus non deficientes. Horum trium duo in præcepto sunt operis, tertium in promissione mercedis. Duobus labor operariis indicitur, tertio spe futuræ messis laborantium animus sublevatur. Assolet enim qui certam sperat pro sui laboris qualitate mercedem, sumere magis ex labore virtutem. Bonæ igitur operationi Apostolus perseverantiam jungit, ut non deficiat in semine quisquis in messe delectatur sine fine gaudere. Proinde secundum dictum beati Apostoli ille necesse est ad **391** futuræ messis gaudium perveniat, qui præsentis tempore in bonæ operationis semine perseverat. Cæterum multum seipsum seducit, sive qui nulla mitens usque in finem præsentis vitæ semina operum honorum, putat bona quandoque messurum; seu qui depravatus caret perseverantia bonæ operationis, et lætitiâ sperat in

retributione mercedis : cum beatus Apostolus hoc A unumquemque recepturum testetur in messe quod perseveranter præmittit in semine. Talis namque est ille peritissimus ventilator (*Matth. iii, 12*) qui permundabit aream suam, ut in discretionem tritici atque palearum nulla subreptione fallatur ; nec in horreum mittit paleas ignibus dandas, nec tradit flammis frumenta quæ sunt horreo deputanda. Futuræ quippe messis tempore boni seminatores, illi scilicet qui nunc perseveranter seminantes in lacrymis in gaudio metent, quique nunc euntes flent mittentes semina sua, tunc autem venientes venient in exultatione portantes manipulos suos (*Psal. cxxv, 5, 6*). Sicut ille privabitur gaudio consortioque messorum qui, licet aliquando bona seminaverit, perseverantiam tamen bona seminandi non tenuit : sic etiam ille nec indulgentiæ nec lætitiæ poterit participatione gaudere, quem seminatore nocturno, id est diabolo, in tantum famulari favoreque delectat, ut usque in mortem non quiescat illa seminare quæ angelorum metentium discretionem collecta et in fasciculos colligata, Domini iudicio, sine commutabili præcepto, inextinguibili deputentur incendio (*Matth. xiii, 25*) : quia et subsequentis vitio iniquitatis præteritus justus frustratur omnis labor bonus, et iniquitatis meritum permanet, cuius labor est omnis malus. Dicit enim Apostolus : *Quia unusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem* (*I Cor. iii, 8*). Illum scilicet in quo unusquisque invenitur, quando de præsentis sæculo transire præcipitur. Proinde sicut Apostolus C monet : *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (*Galat. vi, 10*).

CAPUT IX.

Nam et in Epistola quæ ad Hebræos scripta est, non solum conversio in præsentem tempore significatur necessaria, verum etiam præcipitur usque in finem perseverantia retinenda. Ait enim : *Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed hortamini vosmet ipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ usque ad finem firmum retineamus* (*Hebr. iii, 12 et seq.*). Quis autem non ipsius exemplo terreatur Apostoli, ut a malis operibus discedens, in pœnitentia et conversione (al. conversatione) currat ad Deum, et sollicitus caveat ne tenore perseverantiæ derelicto, reprobus fiat ? Considerandum namque est cunctis fidelibus qua sollicitudine ipse beatus Paulus cucurrerit, qua vigilantia pugnaverit, qua severitate corpus suum castigaverit. Ait ergo : *Ego igitur sic curro, non quasi in incertum ; sic pugno, non quasi aerem verberans : sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo ; ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* (*I Cor. ix, 26, 27*). Hæc autem dicebat, sciens per **392** Ezechielem divinitus dictum : *In eo cum converterit se justus a sua justitia, et faciat delictum, et moriatur ; in suo delicto quod fecit, in ipso*

moriatur (*Ezech. xviii, 24*). Frustra igitur sibi peccatorum remissionem vanis cogitationibus somniat, quisquis non usque in finem præsentis vite in mandatis Domini perseverat, vel quisquis ante finem vite præsentis non discedit ab itineribus pessimis. Oportet enim ut omnis justus cum timore et tremore suam salutem operetur (*Philip. ii, 12*) ; et omnis iniquus desinat exhibere membra sua arma iniquitatis peccato ; sed exhibeat semetipsum tanquam ex mortuis viventem, et membra sua arma justitiæ Deo (*Rom. vi, 13*), ac desinat talia operari, quorum stipendium mors est, dicente Paulo apostolo : *Stipendium enim peccati mors* (*Ibid., 23*). Hæc mors, etiam futura ira Dei dicitur, quæ iniquis et in malo perseverantibus inferetur. Unde et Joannes Baptista Pharisæos Sadducæosque sic increpat, ut etiam Christianos male viventes sua increpatione perstringat. Dicit namque : *Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira futura ? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ* (al. pœnitentia) : *et ne velitis dicere : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur* (*Luc. iii, 7 et seq.*). Ista cum Præcursor dominicus diceret, procul dubio iniquis dicebat et malis, quos etiam propter imitationem serpentium, hoc est diaboli operis, *Viperarum genimina* nuncupabat. Quibus tamen ostendit quid in hoc sæculo facerent, quid etiam in futuro iudicio formidarent. Præcipiens enim ut facerent fructus dignos pœnitentiæ, ostendit hic mutari posse homines, et a supplicii merito ad meritum regni, pœnitentis animi conversione transire. Adjungens autem, quia *omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur*, tempus prænuntiavit futuri iudicii, quo malis usque in finem criminosam ducentibus vitam, sicut infructuosis arboribus, non remissio peccatorum misericorditer donabitur, sed æterna combustio juste reddetur. Ideo quoque Salvatorem nostrum prædicit ad discretionem tritici palearumque venturum : *qui habens ventilabrum in manu sua, permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili* (*Ibid., 17*). Informat omnem præterea D Christianum tenore evangelicæ lectionis, ut discretionem habita consideret quid in primo Salvatoris adventu fuerit unicuique piissima largitate donatum, quid etiam singulis exspectetur in secundo, justa retributione reddendum.

CAPUT X.

Ipse enim noster Salvator et iudex, qui nunc venit ut salvet, tunc est autem venturus ut iudicet ; qui nunc venit ut bonos ex malis pia remissione faciat, tunc autem venturus est ut malos a bonis justa examinatione discernat. Primi adventus sui demonstrat beneficium dicens : *Venit enim Filius hominis querere et salvum facere quod perierat* (*Luc. xix, 10*). **393** Secundi vero adventus metuendam sic intimat aquita-

tem : *Veniet Filius hominis, et tunc reddet unicuique secundum opera sua* (Matth. xvi, 27). Primi adventus misericordiam rursus ostendens, ait : *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* (Joan. xiii, 6). Secundi vero adventus iudicium sic pronuntians, dicit : *Multa habeo de vobis loqui et judicare* (Ibid., viii, 26). Et alio loco : *Sermo quem locutus sum vobis, ipse iudicabit vos* (Ibid., xii, 48). Et alio loco : *Sicut audio iudico, et iudicium meum verum est* (Ibid., v, 30). Rursus beneficium primi adventus sui, quo nullum inveniens vivum gratis suscitavit mortuos, quos utique facit ex impiis justos, talibus intimat verbis : *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent* (Ibid. v, 25). Secundi vero adventus examen, quo iudicaturus est vivos et mortuos subsequenter prænuntiat, dicens : *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem ejus : et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem mala egerunt, in resurrectionem iudicii* (Ibid., 28, 29). Præsentis itaque vocis ejus auditus donat vitam mortuis, cum fidei gratiam largitur incredulis, et quos malos invenit, bonos facit; præsentis autem vocis ejus auditus impios pie justificat, peccatores misericorditer salvat, cæcos clementer illuminat. Secundæ autem vocis ejus auditus, sicut justis coronam justitiæ reddet, sic iniquis pœnam pro iniquitate retribuet. In primæ vocis ejus auditu, prævenit peccantes misericordia redimentis; in secundæ vocis auditu, subsequetur operantibus a retributio iudicantis. Hic omnibus dicitur : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam* (Matth. xi, 28). Illic autem dextris tantum dicitur : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (Matth. xxv, 34); sinistris vero dicitur : *Ite, maledicti, in ignem æternum* (Ibid., 41). Ubi est meritorum tanta certissima cognitio pastoralis, qua segregabuntur oves ab hædis, ut ita nullus hædus ponatur ad dexteram, sicut ovis nulla collocabitur ad sinistram. Illa quippe merita cum quibus homines ex hac vita discedunt, ipsa cum eis in illa vita indesinenter atque incommutabiliter permanebunt, sive bona quæ hic divina pietas contulit, seu mala quæ hic humana iniquitas comparavit. Ac per hoc nulla ibi erit remotio malorum, quamvis futura sit honorum promotio meritorum. Illa enim manebunt in pœna, ista perficientur in gloria. Istud est tempus quo Deus, sicut in psalmo scriptum est : *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem cæli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum. Quoniam sicut distat ortus ab occasu, elongavit iniquitates nostras a nobis* (Psalm. cii, 10, 11, 12). In illo autem iudicio coronam justitiæ reddet justus iudex, sicut Apo-

stolus ait, his qui diligunt adventum ejus (II Tim. iv, 9); operantibus autem iniquitatem, sicut psalmus (xxvii, 4) ostendit, dabit **394** secundum opera eorum, et secundum nequitiam studiorum ipsorum, et secundum opera manuum eorum tribuet illis, reddet retributionem eorum ipsis : ea scilicet causa, quia qualis unusquisque de hac vita egreditur, talis futuræ vitæ sine dubitatione reddetur; nec de corruptione in incorruptionem in illo justo mutabitur iudicio, qui ab iniquitate ad justitiam, et a mala vita ad bonam vitam non prius in hoc sæculo fuerit immutatus.

CAPUT XI.

Propterea Paulus dicit : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51). Quod cum beatus dixisset Apostolus, ne sensus sermonis ejus apud aliquos penderet incertus, scivit subsequenter fidelibus ostendendum, quosnam futuræ resurrectionis tempore dixerit immutandos. Profecto enim si dixisset : *Omnes resurgemus, sed non immutabimur*, nullius immutatio futura crederetur. Et iterum si dixisset : *Omnes resurgemus, et immutabimur*; sicut omnes creduntur resurrecturi, omnes etiam crederentur similiter immutandi. At cum omnium futuram resurrectionem prædixerit, nec tamen omnes asseveraverit immutandos, admonuit nos sollicite scrutari quinam sint in resurrectione futuri examinis immutandi. Hoc autem nolens relinquere beatus Paulus ambiguum, ne licentius iniqui delinquerent, si commune sibi cum justis munus futuræ mutationis audissent, sequenti sermone curavit ostendere illius mutationis donum : *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti : et nos immutabimur* (Ib., 52). Cum dicit, *nos*, ostendit illos secum futuræ mutationis potituros dono, quos in hoc tempore cum Paulo sociisque ejus tenet ecclesiastica recteque vivendi communio. Ipsius vero mutationis insinuans qualitatem dicit : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* (Ibid., 53). Ut ergo in talibus tunc sequatur mutatio justæ retributionis, nunc præcedit mutatio gratuitæ largitatis. Quam mutationem beatus propheta David ostendens, ait : *Dixi, nunc capi : hæc mutatio dexteræ Excelsi* (Psalm. Lxxvi, 11).

CAPUT XII.

His ergo qui in præsentī vita de malo in bonum fuerint immutati futuræ mutationis retributio promittitur : qua fiet ut quisquis hic ad meliora conversus mutaverit vitam, in illa quoque mutatus retributione, donum potatur æqualitatis angelicæ; quam ipse Salvator, qui fidelis est in verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (Psalm. cxliv, 13), non iniquis aut impiis, sed solis promittit bene viventibus ac justis. Quia nec justī sunt qui bene non vivunt, nec injuste punientur, qui Deum diligentes b mandata ejus continent, quem **395** illi diligunt, qui ejus mandata custodiunt : sicut ipse Dominus dicit : *Qui diligit me, mandata mea custodit* (Joan. xiv, 23)

a In ms. legebatur olim operantes. Quæ vox alia manu fuit mutata.

b Forte non diligentes.

Deum igitur, qui nec injuste diligi, nec juste potest aliquando contemni, illi vere diligant qui ejus præceptis obediunt. Isti sunt qui secundum sermonem Domini (*Matth. xii, 30*) mutabuntur, et æquales angelis Dei, incorruptibiles scilicet atque immortales munere illius mutationis effecti, quoque non anima sola mutabitur in melius, ut jam peccare non possit, sed etiam caro quam corruptibilem atque mortalem habuerit, sic in resurrectione mutabitur, ut ipsa quidem sit quæ nunc est, sed neque corruptibilis, neque mortalis possit esse, quod nunc est. Ac per hoc, caro et iniquorum et justorum, quæ nunc moritur, ipsa est resurrectora. Resurget autem iniquorum in æterno dolore, justorum vero in æterna felicitate mansura. Et sicut illa resurget ad cruciatum, sic ista resurget ad gaudium. Illa ob hoc animabitur, ut in æterna morte cum anima torqueatur; ad hoc ista vivet, ut cum anima perennis vitæ beatitudine fruatur. Justorum ergo corpus, secundum Apostoli prædicationem: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione^a; seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur corpus animale, surget corpus spiritale* (*I Cor. xv, 42 et seq.*). Hoc ergo in eis agitur per gratiam, ut primum hic in eis per justificationem, in qua spiritaliter resurgitur, mutatio divini muneris inchoetur, et postmodum in corporis resurrectione, qua justificatorum immutatio perficitur, in æternum manens perfecta glorificatio non mutetur. Ad hoc enim illos primum gratia justificationis, deinde glorificationis mutat, ut in eis ipsa glorificatio incommutabilis æternaque permaneat. Mutantur hic enim per primam resurrectionem, qua illuminantur ut convertantur; qua scilicet transeunt de morte ad vitam, de iniquitate ad justitiam, de infidelitate ad fidem, de malis actibus ad sanctam conversationem. Ideo in illis secunda mors non habet potestatem. De talibus in Apocalypsi dicitur: *Beatus et sanctus^b qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem* (*Apoc. xx, 6*). In eodem rursus libro dicitur: *Qui vicerit, a morte secunda non lædetur* (*Apoc. ii, 11*). Sicut ergo in conversione cordis prima consistit resurrectio, sic mors secunda in supplicio sempiterno. Festinet itaque hic primæ resurrectionis particeps fieri, omnis qui non vult secundæ mortis æterna punitione damnari. Si qui enim in præsentī vita timore divino mutati, transeunt a vita mala ad vitam bonam, ipsi transeunt de morte ad vitam, qui etiam postmodum de ignobilitate huntur in gloriam.

CAPUT XIII.

Cæterum miserorum atque infeliciū, qui de malo ad bonum negligunt istius vitæ tempore commutari, sicut David sanctissimus contumaciam culpā; sic futuram pœnam divinæ retributionis **396** prænuuntial dicens: *Non enim illis est commutatio, et non timuerunt Deum* (*Psal. lrv, 20*). Ac ne sibi qui commutari noluerint, frustra promittant peccatorum

^a Ms. et Ant., in incorruptionem.

^b Ms. omittit et sanctus. Ant. habet beatus sanctus.

A indulgentiam, transacto hujus vitæ limine conferendam, secutus adjunxit: *Extendit manum suam in retribuendo* (*Ibidem*). Hujus retributionis initium est cum iniquus, mercedem quam oportuit erroris sui in semetipso recipiens, justo judicio in suis iniquitatibus igne torquebitur sempiterno. Neque etiam ista parva putanda est retributio, qua iniquus justitiæ luce privatus in suis tenebris errare permittitur, præjudicatus non carne, sed cæcitate cordis: ubi etiam illud ad cumulum retributionis pertinet, si cæcus lumen non solum non queat recipere, verum etiam cum delectatione studeat tenebras suæ cæcitatē augere. Talibus dicit Dominus in Psalmis: *Et non audit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi; et dimisi illos secundum desideria cordis eorum, et ibunt in voluptatibus suis* (*Psal. lxxx, 12, 13*). De talibus etiam Doctor gentium dicit: *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie* (*Rom. i, 26*). Et rursus: *Propterea tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non convenient* (*Ibid., 28*). Traduntur ergo tales primum desideris suis injustis, tradendi postmodum supplicii justis. Traduntur hic convenientibus factis, tradendi postmodum convenientibus pœnis. Neque enim quia delectabiliter peccat malus, ideo æstimandus est a tormento retributionis extraneus: quandoquidem graviter ipsa delectatione peccandi jam punitur, qui tali delectationis consensione subjicitur, ex qua meritum punitionis augetur. Ubi quanto magis perficitur quod injuste delectat, tanto magis recepturus est injustus quo amplius doleat. Si quis ergo hic noluerit ad Deum converti et a mala vita ad bonæ vitæ studia commutari, nec illuc immutabitur, ubi feliciter mutatis justis immortalitas et incorruptio confertur. Proinde iniqui vel impii, hoc est vel qui perverse credunt, sive qui nequiter vivunt, nec ante præsentis vitæ finem a sua infidelitate sive iniquitate discedunt, in futura retributione, nec immortales nec incorruptibiles erunt; sed corumpentur, nec consumentur; morientur, nec exstinguentur. Permanebit enim cruciamentorum perennis sensus in mortuis, ubi miseris mori non conceditur in pœnis. Ibi mors miserorum talis erit, quæ non animam de corpore dolentis excludat, sed in dolenti corpore ad hoc jugiter teneat, ut animam simul et corpus æternitate doloris affligat. Ac per hoc semper cum corpore suo morietur anima; cum quo sine fine cogetur æterna communicare tormenta. Ibi mors animæ corporisque non moritur, quia cruciatus corporis et animæ non finitur. Hæc quippe erit æterna mors iniquorum, ut in igne non moriantur æterno, ne quandoque possint carere supplicio. Nec ibi ardenti corpori aliquid demitur, quamvis infelix anima in suo corpore jugiter exuratur; sed ut totum corpus ardere non desinat, totum cum anima jugiter in incendio perseverat. In quo enim corpore anima juste vixerit, aut inique, in ipso recipiet æternam pœnam, aut sine fine lætitiā.

^c Quæ hic aberant ab editis supplevimus ex ms.

397 CAPUT XIV.

Expedit igitur unicuique, priusquam presentem finiat vitam, futuri supplicii timore converti, si vere non vult post hujus vitæ finem sine fine torqueri. Quapropter inaniter in conspectu Dei malorum hominum permanens iniquitas remittenda creditur; in cujus conspectu inulta esse honorum operum sterilitas non sinetur. Neque enim dicitur quisquam positus ad sinistram idcirco iturus in ignem æternum, quia panem comedenti abstulit, sed quia esurienti non dedit; nec quia vestitum exspoliavit, sed quia vestimenta non tribuit; nec quia de domo propria quemquam pepulit, sed quia unum ex Christi minimis hospitio non recepit. Si ergo ibit in combustionem æternam qui panem suum esurienti non dedit, quid recipiet qui alienum abstulit panem? Et si mittetur in stagnum ignis et sulphuris qui nudum vestimento non tegit, quid passurus est qui vestimento crudelis exspoliat? Et si rerum suarum avarus possessor requiem non habebit, quomodo alienarum rerum insatiabilis raptor, si in hac vita converti noluerit, postmodum sibi de iudice justo indulgentiam frustra promittit? Consideremus divitem miserum purpura quondam byssoque vestitum, non ob aliud inextinguibilibus flammis ardentem, nisi quia Lazaro pauperi continua esurie laboranti nunquam voluit saltem micæ convivi sui mortifera prælitus iniquitate largiri. Qui cum interminabili cruciamento damnatus, etiam digiti pauperis in æterna requie lætantis refrigerio remaneret indignus, evidenti responsione Abraham patriarcha monstravit post hanc vitam, nec bonos posse ad iniquos aliquatenus transmeare, nec malos a pœnis ad beatorum requiem posse quandoque transire. Sic enim dicit: *Fili, recordare quia recepisti bona in vitæ tua, et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hinc qui volunt transire ad vos, non possint, neque huc inde transmeare* (Luc. xvi, 25, 26).

CAPUT XV.

Proinde bonum nobis est ut nunc operemur bonum, dum tempus est operis; et ut simus in messe ditissimi, nec segnes debemus remanere, nec steriles. Bonum est unicuique ut nunc vulneribus suis adhibeat conversionis ac pœnitentiæ remedium, dum conversus remissionem potest accipere peccatorum: quoniam futuri temporis pœnitentia talis erit, ut indulgentiam mereri non possit. Neque vero tunc illi acturi sunt pœnitentiam, quos Deus prædestinavit ad vitam. Ipsorum enim in præsentem tempore, secundum Apostoli dictum, quæ secundum Deum est tristitia, stabilem salutem operatur (II Cor. vii, 10), ut in hoc tempore pœnitentibus atque conversis, in futuro stabilis salus ac sempiterna reddatur. Illorum autem

A pœnitentia non desinit in futuro, qui pœnitentiam in præsentem vitam non egerunt. Talis pœnitentia non erit **398** ex largitate Dei, sed cruciatione supplicii. In tali pœnitentia luctus æternus erit, quia fructus ibi pœnitentiæ nullus erit. Non enim ibi mala voluntas ad bonum convertetur pœnitendo; quando ad hoc tantummodo pœnitentiam habebit iniquus in pœna, ut nec pœnitentia aliquando possit carere, nec pœna. At sic illa voluntas quæ hic iniquum usque in finem tenuit obduratum, ad hoc sine fine pœnitentiam habebit de sceleribus suis, ut nec possit ultra converti, nec æternitate valeat carere supplicii. Neque enim omnis pœnitentia, ^a ubi peccator gratia miserantis Dei præventus sic pœnitendo peccata sua pronuntiat, ut per conversionem gratiam remissionis inquiret. B Cæterum sic est quem pœnitet pro malis quæ fecit, nec tamen ad Deum conversione mutatus accurrit, quomodo si quis in vulnere positus graviter doleat, et beneficium medici non requirat. Pronuntiat quidem dolorem quem patitur, sed non consequitur remedium quo sanetur. Propterea non omnis qui confitetur peccatum remissionem accipit, quia Deus noster non tantum attendit quod corde ^b gestamus. De ipso enim psalmus dicit: *Scrutans corda et renes Deus* (Psal. vii, 10). Dicit etiam Salvator: *Quid autem dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (Luc. vi, 46)? Inde est quod in Scripturis divinis quosdam legimus æqualiter peccata sermone ^c consecutos. Rex enim Saul ad prædandum Amalech a Deo directus (I Reg. xv, 3), peccatum incurrit quia præceptum Domini minime custodivit. Ad quem increpandum cum propheta Samuel advenisset, ille perterritus peccatum suum confessus est, nec tamen est indulgentiam consecutus: *quia cor ejus non erat rectum coram Deo* (Ibid., 24). Illa enim peccati confessio ex timore fuit supplicii, non ex horrore peccati. Non odit quod fecerat, sed timuit quod nolebat; nec culpam suam conversatione (forte conversione) culpavit, sed ad præsens divini furoris percussus terrore contremuit. David quoque rex carnalis concupiscentiæ devictus illecebra (II Reg. xi, 4), non solum militis sui adulteravit uxorem, sed ipsum quoque maritum peremit insontem, nec solum nullius ^d criminis sui reum, quin etiam conculcatæ uxoris ignarum. Ad quem tamen cum Nathan propheta destinaretur a Domino, ille prophetica increpatione perterritus exclamavit: *Peccavi* (Ibid., xii, 13). Cui sic propheta respondit: *Et Deus abstulit peccatum tuum, et non morieris* (I Reg. xv, 30). Ecce Saul dixit: *Peccavi*. David quoque dixit: *Peccavi*. Cum ergo in confessione peccati utriusque una vox fuerit, cur non una est utriusque concessa remissio? nisi quia in similitudine confessionis videbat Deus dissimilitudinem voluntatis; nec sonum sermonis attendit, sed intentionem cordis in utroque discrevit. Unus enim conversus peccandi protinus abiecit desiderium, et pœni-

^a Desunt hic quædam verba; forte hæc, *fructuosa est; sed illa tantum ubi, etc.*, aut non dissimilia.

^b Legendum *quod ore*, aut certe locus mancus est et imperfectus.

^c Ms. addit hanc vocem *sermone*. Sed non videtur plenus sensus nisi suppleatur *et indulgentiam* aut quid simile, ut patet ex subsequentibus.

^d Ms. et editi, *nonnullius*, sed errore manifesto.

tendo ipse suum punivit admissum; alter vero confessionem quidem peccati sui verbo protulit, sed affectum peccandi perversi cordis obstrictus vitio non abiecit.

39) CAPUT XVI.

Tunc ergo prodest peccati confessio, si confessus peccator quod male fecerat, ultra non faciat, et honorum studio operum præteritorum criminum merita superare contendat; ut secundum Apostoli dictum, ubi abundavit peccatum, superabundet gratia (*Rom. v, 21*). Nonnulli præterea virtutem poenitentiae nescientes, non ad hoc poenitentiam gerunt, ut sperantes opem divinæ misericordiae convertantur; imo poenitendo deterius peccant, cum de peccatorum remissione desperant. Talis fuit poenitentia Judæ traditoris (*Matth. xxvii, 5*), quæ poenitenti non acquisivit salutem, sed procuravit desperanti perniciem. Denique deteriore semetipsum vinculo iniquitatis obstrinxit, cum se occidit nocentem, quam tum cum Christum tradidit innocentem. Peccatum enim traditionis Christi poterat Judæ, si vivens converteretur, dimitti; occisio vero sua nullatenus relaxatur extincto. Post traditionem igitur Christi habuit traditor tempus quo per illum sanguinem qui effusus est in remissionem peccatorum, ipsius quoque Judæ possit remitti peccatum: quoniam Christus, qui pro impiis mortuus est, non denegasset suo traditori remissionis beneficium, si non ille sibi desperando adimeret tempus remissioni concessum. Non ergo recte poenitentiam gessit, nec justum vindicem se sui sceleris pertulit. Auxit quippe, non abstulit supplicium meriti criminis sui ultor injustus, qui occisori suo tempus conversionis ademittit occisus. Ac per hoc quia ipse se occidit, ipse sibi utique tempus conversionis se occidendo subtrahit. Miserrimus Judas, qui cum male crimen traditionis admiserit, pejus illius criminis poenitudinem gessit, quia penitus indulgentiam non quesivit: ac sic illa gravis culpæ poenitentia deterior est inventa quam culpa. Illud etenim dominicæ traditionis peccatum habuit posterius tempus quo possit ablui; illum vero punit sententia, quæ non conversionem habuit, sed desperationem. Ideo poenitentem non adjuvit, sed peremit: quia sibi conversionis tempus occisione abstulit, et indulgentiam desperatione subtrahit.

CAPUT XVII.

Tantum igitur valet opportunitas concessi temporis ad indulgentiam peccatorum! Et cum multo gravior sit Christum tradidisse quam quemlibet hominem occidisse, occisores tamen Christi, quicumque sunt in præsentis vita toto corde conversi, remissionem peccatorum ipsius Christi sunt sanguine consecuti; quisquis autem, non dico hæreticus seu paganus, de quibus nulla est dubitatio quod igne punientur æterno, quo etiam Christianus catholicus, si homicidium admittat, aut adulterium faciat, alienave diripiat, vel si juramentum perjurio violet, aut falsum testimonium dicere non dubitet, nec ante præsentis vitæ finem convertatur, cum multo minus videatur pec-

A casse, 400 quam ille qui occidit Christum: tamen occisor Christi, si convertatur in præsentis vita, salvabitur; ille autem pro eo quod in præsentis vita non convertitur, post hujus vitæ finem tormentis deputabitur quæ non habent finem. Hoc autem fit, non quia iste plus peccavit quam ille impius qui Christum occidit, sed ideo ille consequetur vitam æternam, quia omnipotentiam boni medici recognoscens, congruo tempore ad remedium sanitatis advenit; ille autem propterea morte condemnatur æterna, quia desperans benevolentiam: atque ita cum ejus peccatum comparatum occisioni Christi levius crimen pronuntietur, ipse tamen in eodem levio crimine multo deterius invenitur: quia licet non occiderit Christum, in eo tamen deterius peccavit quam si Christum occidisset, in quo tempus neglexit congruum quod est remissioni peccatorum divina longanimitate concessum. Ita cognoscitur nec remissionem peccatorum dari, si poenitentia in hoc tempore non agatur; nec in hoc tempore poenitentiam procedere, si peccatorum remissio desperatur: in futuro vero nullam malis conversionem futuram, et talium poenitentiam continuam fore, sed vacuum. Sicut enim eis nunquam remissio dabitur, sic eorum nunquam poenitentia finiatur. Negligunt enim tempus in quo poenitentia salubriter a peccatoribus agitur, et in quo peccatorum remissionem pietas divina largitur. Propter quod et ipse Dominus in Apocalypsi Joannis fideles suos consolans, et iniquis poenam futuræ punitionis intentans, ita loquitur: *Qui nocet, C noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc: justus autem adhuc justiora faciat, et sanctus sanctiora. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum facta sua. Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, initium et finis. Beati qui laverunt stolas suas, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in civitatem sanctam: foris autem remanebunt canes, malefici, fornicarii, et homicidæ, et servientes idolis, et omnis qui amat et facit mendacium (Apoc. xxii, 11 et seq.).* Quis, rogo, tam duræ possit cervicis esse, aut quis ita incurcumciscus corde reperitur et auribus, qui verbis istis non terreatur, non prosternatur, non convertatur? Quis non fleat? Quis non intus visceribus intremiscat? Quis non timore illius justi iudicii ad conversionem tremefactus accurrat, ut remissionem peccatorum et gratiam perpetuæ salutis inveniat? Væ illi qui ante tempus novissimi ventilabri non festinaverit ex palea triticum fieri! Væ illi qui, antequam veniant messorum angeli de medio frumentorum comburenda zizania collecturi (*Matth. xiii, 59*), non curaverit ex zizaniis in frumenta converti! Neque enim divinæ Scripturæ benigna debet contemni monitio, quæ nobis et celeritatem conversionis salubriter imperat, et tardantibus iram futuram vindictæ divinæ commendat. Sic enim dicit: *Ne tardaveris converti ad Deum, et ne differas de die in diem, ne subito veniat ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te (Eccli. v, 8).*

401 CAPUT XVIII.

Ut autem plenius agnoscamus præsentis tantum sæculi tempus humanæ conversioni concessum, illos attendamus operarios quos Dominus vocavit ad vineam (*Matth. xx, 6*). Quorum vocationem licet diversis horis egerit (*al. egerint*), hora tamen undecima, hoc est ante finem diei consummavit. In illis autem horis quibus vocati sunt operarii, cognoscuntur mundi hujus ætates, quibus Deus ad opus bonum vocavit quos ad se gratuita justificatione convertit. Accipitur enim mane hujus diei ab initio mundi usque ad diluvium; tertiæ horæ quippe vocatio fuit a diluvio usque ad Abraham; sextæ horæ vocatio, ab Abraham usque ad David; a David vero usque ad transmigrationem populi in Babyloniam, hora nona completa est; deinde hora undecima fuit in primo adventu Christi, quo venit humilis in carne mortali, in qua pro peccato mundi dignatus est immortalis occidi. Hæc est operariorum postrema vocatio, quæ nunc agitur usque ad præsentis sæculi finem, id est ab adventu humilitatis ejus usque ad adventum celsitudinis; ab adventu quo bonus venit judicandus a malis, ut misericorditer de malis faceret bonos, usque ad adventum quo juste judicaturus est et malos et bonos; ab adventu piæ remissionis, usque ad adventum justæ retributionis; ab adventu quo ex usuris et iniquitatibus liberavit animas pauperum (*Psal. lxxi, 14*), usque ad adventum quo veniet cum usuris exigere pecuniam suam, a quibus eam invenerit consumptam, aut nullo boni operis studio duplicatam (*Matth. xxv, 27*). Hæc est hora quam novissimam beatus Joannes appellat: *Pueruli, novissima hora est (I Joan. ii, 18)*. Post hujus horæ consummationem non ad vineam Dominus operarios vocat, sed veniet ut unicuique mercedem sui operis reddat, sicut ipse ait: *Ecce venio cito, et merces mea mecum est (Apoc. xii, 12)*. Ille sibi ergo speret divinæ retributionis denarium tribuendum, qui antequam dies præsentis sæculi finiatur, in dominica vinea laudabiliter operatur^a. Neque enim aliud est illa operatio, nisi cordis vera conversio: ille vero sicut oportet ad Deum convertitur in quo est, sicut Apostolus dicit, fides quæ per caritatem operatur. Illa quoque horarum diversitas digne accipiat, sicut superius posuimus, ætatum mundi distinctio. Non tamen incongrue possumus in hac horarum diversitate etiam uniuscujusque hominis ætates accipere: ut mane sit hominis quousque finiatur infantia, deinde pueritiæ finis consummet tertiam, adolescentiæ terminus peragat sextam, juventutis consummatio perficiat nonam, gravitatis cursus peragat undecimam, et deinceps senectus tendens ad terminum, totius diei consignet occasum. In quacunque igitur vitæ præsentis ætate omnis iniquus aut impius toto corde fuerit conversus ad Deum, statim præteritorum omnium remissionem accipiet peccatorum.

A

402 CAPUT XIX.

Quisquis autem potest invenire in Evangelio aut docere, post finem diei quemlibet operarium vocatum ad vineam, digne speret et certissime prædicet cuilibet iniquo qui in præsentis sæculo conversus non fuerit, facultatem boni operis aut gratiam remissionis futuri sæculi tempore concedendam. Item quisquis ostenderit cuilibet ad operationem vineæ dominicæ ante finem diei non vocato denarium jussu Domini datum, digne congrueque speret cuilibet ante finem præsentis vitæ non converso regnum cælorum largitate Domini conferendum. Si vero illos quos diurni operis in vinea pius labor exercuit, ipsos tantum post finem diei denarii merces exceptit; - nos quoque si ad denarium æternæ vitæ pervenire volumus, in vinea Dominica præsentis tempore laboremus; nec contemnamus imperium vocantis, si nolumus a largitate remunerantis excludi. Qui enim ante finem diei non operatur in vinea, finito die non poterit denarium accipere: quia tunc non erit tempus, cum unusquisque ad operationem vineæ misericorditer vocetur, sed quo merces præterita operatione (*forte præteritæ operationi*) reddatur. Non ergo ibi erit pia vocatio, sed justa redditio. Ille denarius nec otioso dabitur, nec ei qui extra vineam foris operatur. Otiosus est autem catholicus qui non vult bene operari: *Quia fides sine operibus, otiosa et mortua est in semetipsa (Jac. ii, 17)*. Extra vineam vero ille operatur, qui constitutus in qualibet hæresi, bonorum quidem operum gerit studium, sed ipse sibi male credendo denegat salvationis effectum. Dicit enim beatus Paulus apostolus, *quia omne quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 23)*; et: *Sine fide impossibile est placere Deo (Hebr. xi, 6)*. Uterque igitur sibi admittit denarium, uterque se ab operariorum consortio efficit alienum: iste quidem quia intra vineam dominicam constitutus noluit esse studio operationis attentus; ille vero quia foris operatus est quod ante finem diei intra vineam dominicam debuit operari. Ac per hoc ille, quia non est operatus unde salvari possit; ille autem, quia non ibi operatus est, ubi donum salutis acciperet: et idcirco finito die nec ille ad vineam intrare permittitur, et illi facultas bonæ operationis aufertur; quia catholicus quidem malus in convivio Domini vestem nuptialem non habuit (quod Paulus fidelibus intimat formidandum, dicens: *Si tamen vestiti, non nudi inveniamur (II Cor. v, 3)*): hæreticus vero ad ipsum convivium tempore acceptabili venire contempsit. Et ideo ille projicietur, et illi facultas ingrediendi non dabitur. Nunc itaque tempus ut palea mutetur in triticum; nunc tempus ut omnis iniquus festinet ex zizaniis triticum fieri, si non vult inextinguibilis ignis æternitate comburi. Si quis enim præsentis temporis gratiam respuens, quo Dominus non ad judicandos, sed ad salvandos peccatores venire dignatus est, in suis crediderit iniquitatibus perma-

^a Quæ sequuntur ad hæc verba, *Illam quoque*, habuimus ex mss. duobus. Absunt vero ab excusis.

nendum, nullam inveniet misericordiam in futuro A
 iudicio : quia nec tempore ventilationis paleam
 frumento misceri ventilator ille permittet, nec tem-
 pore reddendæ rationis 403 talenti potestatem pig-
 ro, inutili famulo, severitas divina concedet ; sed
 sicut paleas tunc inexstinguibilis ignis exuret, sic
 nequam pigrumque servum tenebris exterioribus de-
 putatum fletus et stridor dentium æternus excipiet.
 Qui est enim aliud quod ille servus ligari manibus
 jubetur et pedibus, nisi ut in manibus mali operis
 reatus, in pedibus autem malæ voluntatis puniendus
 ostendatur affectus ?

CAPUT XX.

Hujus opportunitatem temporis sanctus Isaias di-
 vinitus informatus agnovit, qui nos ad conversionem
 his verbis hortari non desinit : *Quærite Dominum B*
dum inveniri potest, invoke eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogita-
tionem suam ; et convertatur ad Dominum, et miserebitur
ejus ; et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad
ignoscendum (Isai. lv, 6, 7). Nunc ergo Dominus
 quærendus est, cum potest a quærentibus inveniri.
 Nunc invocandus, cum est proximus invocanti. Nunc
 impietatis via, nunc est iniquitatis cogitatio relin-
 quenda. Nunc est necessaria conversio peccatoris,
 qua potest beneficio divinæ remissionis reatu totius
 carere peccati. Cæterum bona Dei non videbit in
 terra viventium (*Psal. xxvi, 13*), si quis in hac terra
 morientium remissionem non acceperit peccatorum.
 Hoc enim ipse præordinavit hominum Salvator et
 iudex, ut quibus peccata dimittit, in hac terra dimit-
 tat. Propter quod Judæis incredulis dicit : *Ut autem C*
sciatis quia potestatem habet Filius hominis in terra
dimittendi peccata (Math. ix, 6). Quod non ideo dixit,
 quia transeuntibus hominibus de hac terra, hujus
 temporis peccata, si quibus vellet, relaxare non pos-
 sit : sed ut homines agnoscerent tempus remissionis
 et retributionis divina incommutabiliter constitutione
 discretum, nec audire humana inaniter speraret vani-
 tas quod divina promitteret (*forte non promitte-*
ret) veritas. Hinc est quod etiam beato Petro, hoc
est Ecclesiæ suæ, in terra ligandi solvendique tribuit
potestatem : ut agnosceremus in tempore hujus vitæ
gratuitam tribui in peccatorum remissione miseri-
cordiam, in futuro autem justam cunctis mercedem
pro factorum qualitate reddendam ; nec ambigere-
mus nunc omnia posse peccata dimitti, et nunc quæ-
cunque non fuerint dimissa, tunc exigi. Quod etiam
beatus David sancti Spiritus revelatione cognoscens,
cui, sicut ipse testatur, incerta et occulta sapientiæ
sux manifestaverat Dominus (Psal. l, 8), priusquam
de hoc sæculo eat (al. exeat) remissionem postulat
peccatorum, dicens : Remitte mihi ut refrigerer,
priusquam eam, et amplius non ero (Psal. xxxviii, 14).
 Beatus utique propheta non tam sollicitè postularet
 ante vitæ præsentis terminum remissionem sibi tribui
 peccatorum, si sciret post hanc vitam vel cuiquam
 profuturam pœnitentiam, vel remissionem peccato-
 rum tunc pœnitentiam agentibus divino munere con-
 cedendam.

404 CAPUT XXI.

Equidem post hanc vitam, licet pœnitentia futura
 sit iniquorum, non illis tamen peccatorum remissio
 dabitur, sed ipsa quoque pœnitentia punitionis ge-
 nerabit augmenta. Valebit enim ad cumulum crucia-
 tionis æternæ ; ubi duritia perversi cordis, quæ ante
 finem præsentis vitæ non fuerit salubri confessione
 abolita, cum flammis ultricibus sine fine graviter
 uretur, sua gravius pœnitentia puniatur. Quid enim
 deterius quam sic de præterito jugi pœnitentia con-
 teri, ut nunquam possit pœnitens a tormento com-
 missi criminis liberari ? Neque enim hoc in homine
 præsentem vitam in suis malis operibus finiente con-
 siderabitur, ut quia finita videbuntur ejus opera
 mala, finiantur ejus quandoque tormenta : sed atten-
 detur in eo iniquæ voluntatis perversitas, quam usque
 in finem præsentis vitæ diligit et tenet iniquus, licet
 ipsam vitam, quam pessime gerit, amittat invitus.
 Qui dum malam voluntatem ante finem præsentis vitæ
 mutare non curat, ostendit proculdubio sic se iniquita-
 tes suas diligere, ut si posset hic sine fine vivere, sine
 fine vellet in iniquitatibus permanere. Non ergo prop-
 terea cuilibet iniquo parcetur, quia jam desideria malæ
 voluntatis implere non poterit ; sed ideo sine fine
 torquetur, quia quandiu hic peccare potuit, peccare
 non destitit. Et ob hoc nullus dabitur iniquo termi-
 nus punitionis, quia priusquam terminaret hujus
 vitæ cursum, non posuit criminibus suis terminum.
 Quamvis enim vitam suam malam quantum vellet
 prolongare non posset quisquis hic noluit converti
 dum viveret, eandem, tamen si vellet, mutare posset
 in melius, priusquam malam vitam finiret invitus, in
 malis gehennæ sine fine mansurus. Ut hac ergo in
 combustione æterna crucientur qui præsentem vitam
 in malis moribus et operibus finiunt, ad justitiam per-
 tinet justi Judicis reddentis unicuique secundum
 opera sua. Cujus utique non est injusta redditio,
 qua sit ut iniqui nunquam careant supplicio, quorum
 voluntas in hac vita noluit carere peccato. Tales
 enim magis delectantur peccare quam vivere.; nec
 ob hoc peccant, ut semper vivant, sed ideo hic sem-
 per vivere cupiunt, ut nunquam desinant peccare dum
 vivunt. Nemo autem securus præsentem vitam ter-
 minat, nisi priusquam vitam finiat, ab iniquitate
 discedat ; ne tunc inaniter sua velit deslere scelera,
 quando nullatenus poterit vitare tormenta. Non ergo
 inaniter in præsentem sæculo pœnitentia universis indi-
 catur, neque frustra in hac vita conversio prædicatur.
 Hic enim pœnitentia remissionis invenit fructum, si
 peccator, dum hic vivit, peccandi deponat affectum.
 Præsentis namque sæculi tempus misericors Domi-
 nus et justus solum remissionis beneficio deputavit :
 futurum vero justæ retributioni servat, quo unus-
 quisque pro qualitate credulitatis et operis condigna,
 sed non finienda recipiat.

405 CAPUT XXII.

Proinde nunc omnis iniquus intra Ecclesiam posi-
 tus malam conversationem respuat, et bonæ vitæ
 cursum festinet arripere, ut ad æternam vitam valeat
 pervenire. Nunc omnis impius pravam fidei senten-

tiam deponat, et ad Ecclesiam venire non differat. A leve) jugum Salvatoris levemque sarcinam tollat; Nunc sibi omnis homo dextræ partis comparet meritum, si non vult sinistræ partis perferre tormentum. Nunc ambulet justitiæ viam, ut ad patriam veniat, in qua requiem habeat sempiternam. Nunc omnis qui Deum malis operibus exacerbat, transeat ad vitam bonam, per quam propitius Deus acquiritur, ut accipiat vitam æternam, quam Deus bonis sine fine largitur. Nemo desperet misericordiam Dei, considerans atrocitatem cujuslibet criminis; nec tamen aliquis sub spe misericordiæ Dei permaneat in peccatis, sed confidentia sperantis ita sine dubitatione petat poenitentiam portum, ut humilitas poenitentis fugiat desperationis lethale naufragium. Et sic Dei misericordiam diligat, ut ejus consideret cum timore justitiam. Totum sibi speret relaxari posse converso, nec dimit- B tendam tamen aliquid existimet obdurato. Hoc tempore mutet iniquus vitam, et non inveniet poenam. Fugiat culpam, et accipiet veniam. In hoc enim tempore beneficium remissionis acquiritur, quando mutationem voluntatis, meriti quoque mutatio comitatur. Nunc omnis qui laborat et oneratus est, ad Deum vocantem reficiendus veniat: nunc super se lene (at. Ms., redire.)

nunc ab eo discat quia mitis est et humilis corde, si animæ suæ requiem desiderat invenire; nunc aversus ad conversionem currat; nunc iniquus ab iniquitate discedat, nunc errans ad viam veritatis redeat. Modo quærat Domini misericordiam, qui non vult pati sine fine miseriam. Modo quærat æternam vitam, qui non vult in æternum mori. Nunc præveniat in confessione faciem Dei, qui non vult sempiterna punitione damnari. Nunc enim fructuose poenitentia geritur, nunc remissio peccatorum poenitenti conceditur; nunc converso regni cœlorum possessio non negatur, in qua sine fine vivitur et sine fine gaudetur: ubi nec mors lætantibus adimit vitam, nec mœror viventibus potest auferre lætitiâ. In quali enim fide et opere unumquemque hominum vitæ hujus invenerit finis, talis ei retributio dabitur, cujus non erit finis. Quia sicut omnis qui ante finem vitæ præsentis conversus non fuerit, et in malis suis finierit, ultra requiem non habebit: sic omnis qui in hoc tempore divinis præceptis obediens, a malis suis conversus fuerit, si in fide recta et bona vita intra Ecclesiam catholicam perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Amen.

S. FULGENTII

DE INCARNATIONE FILII DEI ET VILIIUM ANIMALIUM AUCTORE, AD SCARILAM, LIBER UNUS.

406 1. Lectis litteris quas misisti, filii carissime C Scarila, gavisus sum in Domino, et exultavit anima mea in Deo salutari meo, quia induit vos studium salutis, et cordi vestro desiderium justitiæ clementer infudit, quo veram fidem cognoscere cupiatis. Per hanc enim vitæ largitas ad homines venit, quod per prophetam Deus ipse testatus est dicens: *Justus autem ex fide vivit (Rom. 1, 17)*; fides autem illa vera appellanda est, quæ est vera, non ficta, quam sanctus commendat Apostolus dicens: *Finis autem præcepti est caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta (I Tim. 1, 5)*. Nam quia idem beatus Paulus gratia nos dicit salvos factos esse per fidem, quam non ex nobis, sed Dei asserit donum (*Ephes. 11, 8*), utique vera salus non erit ubi vera fides non fuerit; quæ cum divinitus infunditur, procul dubio gratuita largitate donatur; et ubi per veram fidem veritas fuerit credulitatis, veritas utique comitabitur et salutis: quisquis autem a vera fide devlaverit, veræ salutis gratiam non habebit. Proinde torpere non debet fidelis animus ad quærendum si quid in sacramento fidei sibi cernit ambiguum: maxime in mysterio dominicæ incarnationis, per quam justitia impiis, vita mortuis, salus infirmis, et veræ libertatis est gratia donata captivis.

2. Scripsisti ergo, ut tuis utar verbis, quod dum ad mensam Christiani Ecclesiæ catholicæ filii mei *Eventi de Dei incarnatione locutio nasceretur, unus ex vobis hoc de ipsa incarnatione asseruit quoniam non Deus Pater carnem induit, sed solum Dei Filius. Et alius dixit: Ipse Deus, qui unus est in tribus, dignatus est carnem 407 assumere, ut nostram servitutem qua per transgressionem patris nostri Adæ obligati detinebamur, ad libertatem perduceret.* Deinde dicis vos scire cupere si ipse Deus Pater descenderit et carnem assumpserit, an ipso residente, Verbo mandaverit quod carnem assumpserit. Dicis nos etiam scire quoniam Verbum caro factum est, ut ipse habitaret in nobis. Ubi etiam hæc verba subvertis dicens: *Sed inter Verbum, quod Deus est, et Patrem, qui Deus est, una utrorumque descenderit ad induendam carnem majestas, quia legitimus, inquis: « Hic Deus noster, et non æstimabitur alius absque illo: post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch 111, 36). »* Adhuc addis et dicis, quod cum istud testimonium in medium proferretis, hoc ille econtraria locutus est: *De Filio hoc dixit, non de Patre: et tu ei ad præsens locutus es, ut quod simul pariter ignoratis ad nos recursum faceretis.* Huic interrogationi quam prima pars continet tuarum litterarum reddenda nunc est a nobis,

• Emendamus, ex ipsa epistola quæ habetur supra f0: legebatur enim non dixit, sed male.